

ΒΛΑ

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗΣ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ παραφρασθεῖσα

ΣΤΕΦΑΝΟΥ Α. ΒΛΑΣΤΟΥ

ΑΘΗΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
654
Ι. ΒΛΑΧΟΥ

ΑΡ Τ

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΗΧΑΣ
ΕΦΘΡ. ΒΕΣΗΓΗΤΗΣ

ΕΝ ΜΑΣΣΑΛΙΑ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΚΑΪΕΡΟΥ ΚΑΙ Σκς

Ἐν ὁδῷ Ἁγίου Φερδέου, 57

1874

7

ΕΠΙΤΑΓΗ

ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗΣ

ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗΣ

ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗΣ

ΑΘΗΝΑΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗΣ

ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗΣ

AQ TB

Γνώσθε την ἀλήθειαν, και ἡ ἀλήθεια
ἐλευθερώσει ὑμᾶς.

Ἡ γενικὴ ἱστορία ἐστὶν ἡ ἱστορία τῆς ἐλευθερίας· ὁ δὲ κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καίτοι συχνὰ μεταβαλλόμενος, οὐχ ἤττον αἰετοτε ὑπέκει ὀρισμένοις νόμοις, καὶ τ' αὐτὰ αἷτια παράγουσι τ' αὐτὰ ἀποτελέσματα. Πρὸς δὲ τούτοις, ἡ ἱστορία διδάσκει ὅτι τὰ ἔθνη ἀναγεννῶνται ἐκ τοῦ ἐλαχίστου σπέρματος ὡςάκις διατηρῶσι τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν γλῶσσαν, τὴν μνήμην τῶν παρελθόντων κατορθωμάτων καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἰδίως πίστιν, ἣτις μόνη ἀρκεῖ ὅπως γονιμοποιήσῃ τὰ πάντα. Οὐδόλως ὅθεν παραδεχόμεθα ὅτι τὰ ἔθνη ὑφίστανται τὸ πεπρωμένον αὐτοῖς, καὶ οὐ γεννῶσι τὴν τύχην αὐτῶν, — ὅτι ἀνωτέρα δύναμις ἄγει αὐτὰ ὅπου ἂν βούληται· τὸ εὐσεβὲς τοῦτο ἀξίωμα καθίσταται ἐκνευρίζουσα καὶ κακοήθης πίστις εἰς τὴν εἰμαρ-

μένην, ἵδιότι πῶς δυνατόν ἐστί ν' ἀφεθῆ ὁ κόσμος εἰς τὴν ἄστατον τυραννίαν τῆς τύχης; πῶς δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἐδὲ ἀνθρώπινον γένος ὡς παίγιον καὶ λείαν τυφλῶν περιστάσεων;

Δυστυχῶς ἢ καθ' ἡμᾶς γεγεῖα ὀλοσχερῶς ἐπελάθετο τῶν τοιούτων κοινωνικῶν βάσεων, καὶ παρατηροῦμεν μάλιστα ἐν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ πατρίδι Ἑλλάδι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοιαύτην σπάνιν ἀνεξαρετήτων καὶ ἀκραίωνων χαρακτηριστῶν, ἐχόντων τὴν συναίσθησιν τοῦ ἀληθοῦς καθήκοντος, καὶ θυσιαζόντων προθύμως τὴν φιλαυτίαν εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἀπερίσπαστον μέριμναν, ὥστε λυσιτελεῖς ἐθεώρησα νὰ ἐπιχειρήσω τὴν παράφρασιν πονήματος ἐνός τῶν διασημοτέρων τῆς Ἰταλίας πολιτῶν, — τὸ περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναμορφώσεως τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους πραγματευόμενον. Ὁμολογητέον δὲ ὅτι ἡ συναίσθησις τοῦ πατριωτισμοῦ, ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ἠθικῆς ἐξέλιπον, ὡς μὴ ὄφελε, τὰς ἀνωτέρας τῆς κοινωνίας τάξεις· ὅθεν κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἰδίως ἐποχὴν συμβιβαστικῆς κριτικῆς, ἰδιοτελείας, φιλαρχίας, καὶ χαμερπῶν συνδυασμῶν, ἕκαστος ὀφείλει ἀνερευνᾶν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀντιδρᾶν παντὶ τρόπῳ καὶ παντὶ σθένει κατὰ τόσον ὀλεθρίων ἀρχῶν.

Οἱ παλινοδοῦντες δύνανται ζητῆσαι παρηγορίαν τινα ἐν θεωρίᾳ ἀρκούντως κοινῇ καὶ τετριμμένη ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, — ὅτι αἱ ἀποστάσεις συνέπειαι εἰσὶν ἐμβριθοῦς σκέψεως καὶ μεγαλονοίας, — ὅτι ἡ πολιτικὴ τιμὴ ἐστὶ κρίσις τῆς νεαρᾶς ἡλικίας, καὶ ὁ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρως εἰδὸς τι ἀσθενείας

κατὰ τὴν μεταβατικὴν ἡλικίαν, θεραπευομένης ἅμα ὡς ὠρι-
μάσῳσιν αἱ φρένες. Ἴσως δύνανται οἱ παρόμοια φρονοῦντες, γὰρ
εὖρωσι τό σημεῖον τῆς αὐτῶν ὑπεροχῆς ἐν τῇ ἀστασίᾳ ἧς
συμμετέχει τό πλῆθος, καί ἤτις πάντοτε ἐθεωρήθη ὡς ὁ
ἐλεγχος τῆς ταπεινότητος καί τοῦ ἐξευτελισμοῦ· ἀλλ' ὁσαδῆ-
ποτε καί ἂν ὧσι τά δικαιολογήματα ἃ ἐφευρίσκουσιν ἵνα
φανακίζωσιν αὐτοί ἑαυτούς, θέλωσι μόνον ἐξελεγχθῆ ὑπό
τῆς ἰδίας φαυλότητος καί ὑπό τῆς ἐπιμαρτυρίας τῆς κατα-
σχύνης αὐτῶν. Ἐγὼ καὶ τούς ἥρωας μου, τὰ εἶδωλά μου :
Καλοῦνται Θρησκεία καί Ἐλευθερία.

Ἐγγραφον ἐν Ἐνίαν, μηνί Ἰουνίῳ.

Σ. Α. Β.

...αὐτῶν τῶν αὐτῶν ἐπισημασμένων· καθὼς ἡ ἐπισημασμένη ἐστὶν ἡ ἀνα-
 ληψὶς τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαρτύρων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· καὶ τῶν ἀποστόλων
 τῶν ἀποστόλων ἡ ἐκκλησία ἐστὶν ἡ ἐκκλησία· καὶ τῶν ἀποστόλων ἡ ἐκκλησία
 ὁ δὲ ἡ ἐκκλησία ἐστὶν ἡ ἐκκλησία· καὶ τῶν ἀποστόλων ἡ ἐκκλησία
 -ἀλλὰ τὸ ἄλλο ἄλλο ἐπισημασμένων τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαρτύρων
 καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαρτύρων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· καὶ τῶν ἀποστόλων
 ὁ δὲ ἡ ἐκκλησία ἐστὶν ἡ ἐκκλησία· καὶ τῶν ἀποστόλων ἡ ἐκκλησία
 -καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαρτύρων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· καὶ τῶν ἀποστόλων
 καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαρτύρων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· καὶ τῶν ἀποστόλων
 καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μαρτύρων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· καὶ τῶν ἀποστόλων

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Α⁽¹⁾

Ἡ Γαλλία ἀναντιρρήτως χρήζει ἠθικῆς ἀναμορφώσεως, ἐπειδὴ ἔθνος, ὅπερ κατὰ τὸ 1871, εἶδε μετ' ἀπαθοῦς καὶ ἀδιαφόρου ὄμματος τὸν διαμελισμὸν τοῦ ἐδάφους του, εὐθύς δ' ἔπειτα κατήντησε ν' ἀνεχθῆ βαναδικὰς πράξεις μεταβαλούσας τὴν ἀγνότητα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος εἰς ὄργια τυφλῆς ἐκδικήσεως, μίσους καὶ κτηνώδους καταστροφῆς, — ἔθνος λαβὸν ὡς Ἰνδαλμα τὴν λατρείαν τῆς ὕλης καὶ τὸν κορεσμὸν τῶν παθῶν, φαίνεται μοι ἐντελῶς ἀπολωλὸς, ἐκτὸς μόνον ἐὰν ἐκ συμφώνου γίνῃ ἔκτακτος καὶ γενικὴ ἀπόπειρα ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ὑψηλὴν σφαῖραν τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων, εἰς τὸ σέβας τοῦ ἰδεώδους, εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀνταπαρνήσεως! Τὴν ὠφελιμωτάτην ταύτην ὥθησιν, τὴν γενναίαν ταύτην ἀρχὴν, ὀφείλουσι γὰρ δώσωσιν οἱ ἐκλεκτοὶ νόες τοῦ ἔθνους· τὸ χρέος τοῦτο ἀνήκει πρὸ πάντων εἰς τοὺς

---

(1) Τὸ πόνημα τοῦτο ἐστὶ τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Μάτζινη (Giuseppe Mazzini), περατωθὲν τῇ 3 Μαρτίου 1872, ἥτοι 8 ἡμέρας πρὸ τῆς ἀποθιώσεώς του· ἐστὶ δὲ ἡ κριτικὴ συγγραμματος τοῦ E. Renan, ἐπιγραφομένου: La Réforme Intellectuelle et Morale de la France.

συγγραφείς τοὺς δυναμένους νὰ νοήσωσι τὸ μέγεθος καὶ τὰ αἷτια τοῦ κακοῦ καὶ νὰ ἐφεύρωσι τὰ κατάλληλα φάρμακα πρὸς θεραπείαν, συνφθὰ πρὸς τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν τοῦ τόπου καὶ τὴν σημερινὴν τάσιν τῆς Εὐρώπης. Ἀτυχῶς ἡ ἀκηδία, καὶ, οὕτως εἶπεῖν, ἡ ἀποχώρησις τῶν ἐξόχων συγγραφῶν τῆς Γαλλίας κατήντησε γενικὴ κατ' αὐτὰ τὰ ἔτη, καὶ τοῦτο θετικὸν καὶ σπουδαιότατον σημεῖον παρακμῆς. Ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἐνεργητικότητος, παράδοξόν ἐστι συνάμα καὶ λυπηρὸν τὸ νὰ βλέπη τις ἄνδρας οἷοι οἱ L. Blanc, Ed. Quinet, Schœlcher, Arago, Gambetta, καὶ πολλοὶ ἄλλοι, μένοντας ἀπαθεῖς θεατὰς τῆς Παρισιανῆς ἐπαναστάσεως, ἐνῶ διὰ τῆς ἐπιβροχῆς καὶ ἐπεμβάσεως αὐτῶν ἠδύνατο νὰ ὀδηγήσωσι πρὸς εὐγενέστερον σκοπὸν τὸν λαόν· ἔτι δὲ ἀμφιβρόπεῖς μεταξὺ ἔθνοσυνελύσεως, ἧς οὐδόπως συμμερίζονται τὰς ἰδέας καὶ τὰς ἀρχάς, καὶ κινήματος ὅπερ, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἀνικάνων καὶ ἐλευσίων ὑλιστῶν, δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ λήξῃ οἰκτρῶς, ὡς καὶ ἐγένετο. Ἐν τῇ διανοητικῇ σφαίρᾳ οἱ ὑψηλότεροι νόες μένουσιν ἄφρωνοι καὶ ἀπηυθεκότες, ὡς ὁ Guizot, ἢ ἐπιμένουσιν ἐναντίον πάντων ἐπαινοῦντες τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν παντοδυναμίαν τῆς Γαλλίας, ὡς ὁ V. Hugo· ἄλλοι δὲ ζητοῦσι τὴν θεραπείαν τῶν παρόντων δεινῶν εἰς τὴν παλινορθωσιν τοῦ παρελθόντος, ὡς ὁ Renan· ἐν τούτοις, οὐδεὶς ἔχει τὸ θάρρος νὰ κηρύξῃ δημοσίᾳ τὰ πλημμελήματα καὶ τὰς πλάνας, — αἷτια τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως, — οὐδεὶς τολμᾷ, οὐχὶ ἐπὶ φατριαστικῷ σκοπῷ, ἀλλ' ἐλπίζων ἐπὶ αἰσιωτέρῳ μέλλοντι, νὰ διδάξῃ καὶ ἐνδείξῃ εἰς τὸν Γαλλικὸν λαόν ὅτι ἐν τῇ λήθῃ παρελθόντος πολλὰκις ἐνδόξου ἀλλὰ συχνότερον μισροῦ, θέλει εὐρεῖν νέαν ἰσχὺν καὶ εὐκλειαν. — Τοιοῦτο θάρρος ἔσχεν ὁ Δάντης, αὐτὴν τὴν ὑπηρεσίαν παρέσχε τῇ πατρίδι αὐτοῦ

Ιταλία. — Ἡ φυσικὴ καὶ ἀπανταχοῦ παραδεδεγμένη συνήθεια, πρὸ πάντων δ' ἐν Γαλλίᾳ, τοῦ ζητεῖν πάντοτε ἐν ταῖς δυσπραγίαις ὡς ἀποπομπαῖον τράγον ἀτομόντι ἢ ὁμάδα ἀτόμων ἔν' ἀποκαταστηθῶσιν ὑπέυθυνα τῶν πταισμάτων καὶ τῶν δυστυχιῶν ὀλοκλήρου ἔθνους, ἀληθῶς ἐστὶν οἰκτροτάτη, διότι ὠθεῖ τὸ ἔθνος πρὸς τὴν κολακείαν καὶ τὴν ἀδράνειαν.

— Ὁ Ναπολέων, καὶ μετέπειτα ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, — ἐλλεινὴ τοῦ πρώτου παρωδία, — τὸ τυφλὸν σέβας πρὸς παρελθόν ἐντελῶς τετελεσμένον τῶν ὁπαδῶν τῶν Βουρβόνων, ἢ ἀμβλυωπία καὶ ὁ ἐγωϊσμὸς τοῦ Δοδοθίκου Φιλίππου, ταυτὰ εἰσι συμβεθηκότα εἴτε χυδαῖα εἴτε ἠρωϊκὰ ἐν τῇ Γαλλικῇ ἱστορίᾳ, καὶ οὐκ εἰσὶν αἷτια ἀλλ' ἀποτελέσματα· δὲν ἐπιχειρῶ νὰ μετριάσω τ' ἀμαρτήματα τῶν ἀτόμων, οὔτε νὰ ἐλαττώσω τὴν μεγίστην καὶ τρομερὰν εὐθύνην ἐκείνων, οἵτινες πρὸς ἴδιον ὄφελος καρποῦνται τὰ πάθη καὶ τὰς κακίας ὀλοκλήρου λαοῦ. ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ εὐρίσκεται βαθυτέρα, καὶ ὁ πειρασμὸς εἰσέρχεται διὰ ῥήγματος ἤδη ἐτόιμου. Ὅτε ἔθνος ἀλλάσσει βασιλεία ἢ πολιτεύμα καθ' ἐκάστην δεκαπενταετίαν ἢ εἰκοσαετίαν, ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ 80. ἐτῶν, ὅτε μὲν βαδίζον βήματα πρὸς τὰ πρόσω, ὅτε δὲ δοκιμάζον μεγίστας καταπτώσεις χωρὶς νὰ δύνηται νὰ ἐξέλθῃ αὐτοῦ τοῦ ὀλεθριωτάτου κύκλου, αἰετοτε ἐπιζητοῦν τὴν πρόδον, οὐχ ἤττον δὲ ἀνίκανον νὰ προσδεύσῃ κἂν βῆμα, τοῦτο τρανῶς δεικνύει ὅτι τὸ κακὸν ἤγγισε τὰς ζωτικὰς αὐτοῦ δυνάμεις· ἀνάγκη πᾶσα ὅθεν νὰ ἐξιχνιάσῃ τις ὁποῖον τοῦτό ἐστι, νὰ τὸ ὀρίσῃ, νὰ τὸ προσβάλλῃ πρόρριζα ἄνευ δισταγμοῦ, καὶ ἄνευ κρυφιοσίας, πλὴν οὐδεμίαν δυστυχῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπόπειραν ἢ Γαλλία μέχρι τοῦδε ἐπεχείρησε.

Δύω μέχρι σήμερον ἐσφαλμέναι ἰδέαι ἐμποδιζουσι, καὶ

ἀπεπλάνησαν τῆς προόδου τό Δημοκρατικόν κίνημα ἐν τῇ Γαλλίᾳ καί τῇ Εὐρώπῃ : α' — ἡ κοινὴ γνώμη, ὅτι ἡ ἀπαρχὴ τοῦ γενικοῦ πολιτισμοῦ ἐστίν ἡ ἀπαλλοτριώτος ἀποστολὴ τῆς Γαλλίας, — καί β' ἡ τυφλῶς παραδεδεγμένη γνώμη ὑπὸ τοῦ Δημοκρατικοῦ κόμματος ἐν Γαλλίᾳ, ὅτι ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1789 ἤρξατο νέας ἐποχῆς, καί ὅτι οὐδὲν ἄλλο λείπεται εἰμὴ νὰ ἐφαρμοσθῶσι πρακτικῶς αἱ ἀρχαὶ καί αἱ παραδόσεις τῆς ἐπαναστάσεως· Ἡ δευτέρα αὕτη ἰδέα κυρίως ἐξηγεῖ τὴν ἐνεστώσαν κατάστασιν τῆς Γαλλίας, καί αὐτὴν θέλομεν σπουδάσειν.

Ἡ κυριώτερα πολιτικὴ θεωρία αὐτῆς τῆς ἐπαναστάσεως ἐστίν ἡ θεωρία τῶν δικαιωμάτων· τό ἠθικόν δόγμα, ἐξ οὗ πηγάζει αὕτη, ἐστίν ὁ ὕλισμός, ὅστις ὤρισε τὸν βίον ὡς ἰχνηλασίαν τῆς εὐδαιμονίας· ἡ δοξασία αὕτη προὐκάλεσε τὴν ὑπερίσχυσιν τοῦ ἐγὼ, καί ἡ ἀπόρροια αὐτῆς τῆς θεωρίας καθιέρωσε τὴν προτίμησιν τῶν συμφερόντων, ἀδιάφορον ἐὰν ἐφώτισαν διὰ ζωηρῶν ἀκτίνων τὴν ὁδὸν τοῦ μέλλοντος ἄνδρες ἀποθανόντες προφηταὶ ἢ μάρτυρες ἄλλων ἰδεῶν, ἄλλων ἀρχῶν· — ἡ βᾶσις τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοιαύτη ἐστίν.

Ἡ Γαλλία ἰδιοποιήθη τὰς ἰδέας ταύτας ἅς ποσῶς δὲν μετέβαλεν, ὅτε ὁ δεσποτισμὸς διεδέχθη τὴν βίαν καί τὰς ὀχλοκρατικὰς ταραχὰς, προσέτι οὐδὲν ἔπραξεν ἵνα φέρῃ μεταρρυθμισίαν τινα μεθ' ἧς τελευταῖον ὑπέστη καταστροφὰς· αἱ συνέπειαι πρόδηλοι δι' ὄντινα μικρὸν γινώσκει τὴν λογικὴν τῆς ἱστορίας· τὰ δικαιώματα ἀτόμων ἢ κοινωνικῶν τάξεων ὁσάκις δὲν ἐξαγνίζονται διὰ παραχωρήσεων καί θυσῶν, οὐδὲ συγκερνῶνται ὑπὸ τῆς κοινῆς πίστεως εἰς ἠθικόν τινα νόμον, θᾶττον ἢ βράδιον εὐρεθήσονται εἰς σύγκρουσιν, καί ἅμα ὡς

ἀναφανῶσιν ἀπαιτήσεις ἐναντία, μεσολαθήσουσι τα πάθη
καὶ τὸ μῦθος· ἡ ἔλλειψις ἠθικοῦ νόμου ἀνωτέρου τῶν δικαιο-
μάτων, καὶ εἰς ὃν ἅπαντες νὰ ὑποτάσσωνται ἐπικαλούμενοι
αὐτόν, κατανατᾶ γὰ φέρῃ ἀνεπαισθήτως τοὺς ἀνθρώπους εἰς
τὴν παραδοχὴν τῶν πεπραγμένων.

Ἡ ἐπιτυχία τότε ἀποκαθίσταται τὸ σύμβολον καὶ τὸ ση-
μεῖον τῆς νομιμότητος· μικρὸν κατὰ μικρὸν ἡ λατρεία τοῦ
καθεστῶτος ἐξοστρακίζει τὴν λατρείαν τοῦ ἀπολύτως ἀληθοῦς,
καὶ ἡ τάσις αὕτη τοῦ πνεύματος ἀπολήγει εἰς τὴν προσκύνησιν
τῆς δυνάμεως· κατὰ συνέπειαν ἐπιδιώκουσι τὴν δύναμιν καὶ
αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ ἐπικαλούμενοι τὰ ἱερὰ ὀνόματα τῆς ἀληθείας
καὶ τῆς δικαιοσύνης· τὴν ἐπιδιώκουσι δὲ ὡς τὸ καταλληλό-
τερον μέσον ἐπιτυχίας : Ἡ ὑπεράσπισις τῆς ἐλευθερίας μετα-
χειρίζεται τὰ ὄπλα τῆς τυραννίας· ἡ ἐπανάστασις ἀντιπροσω-
πεύεται ὑφ' ἐνός Saint-Just καὶ Robespierre, καὶ ὁ τρόμος,
γινόμενον σύστημα κυβερνήσεως, ἐγείρεται ὡς ἱερὰ ἀπο-
στολή!

Ὅτε ἡ ἐπανάστασις, ἐκνευρισμένη ὑπ' αὐτῶν τῶν κατα-
χρήσεών της, τέλος ἐπνίγη ὑπὸ ῥαδιοῦργου καὶ τυχηροῦ
στρατηγοῦ, νέα τάξις πραγμάτων ἀντικατέστησεν αὐτήν·
ἀλλ' οἱ λαοί, ἀνατραφέντες ἐν τοιαύταις πολιτικαῖς ἐδουλοῦσιν,
ἔμειναν ἔτι πιστοὶ αὐταῖς καὶ μετὰ τὸν νέον διοργανισμόν·
ἡ δύναμις ἐγένετο διοικητικὴ συγκέντρωσις, ὁ πολιτικὸς βίος
κατήντησε μονοπῶλιον τοῦ κράτους, καὶ ὅστις ἐτόλμησε νὰ
ταράξῃ τὴν κοινὴν νάρκην, ἀνηλεῶς ἐτιμωρήθη· τότε ὁ
ἐγωῖσμός βαθύτερον παρεισέφρυσεν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ
συνεπείᾳ τοῦ ψευδοῦς ὀρισμοῦ τοῦ βίου, καθ' ὃν ὁ σκοπὸς
αὐτοῦ ἐστὶν ἡ ζήτησις τῆς εὐδαιμονίας. αἱ εὐγενεῖς προτροπαὶ,
αἵτινες ἐν τῇ ζωηρότητι τῆς ἡλικίας ἢ ἐν τῇ ἀκραίφνει

κινήσει ἐπαναστάσεως, προὐκάλουν τὴν ζήτησιν τῆς γενικῆς εὐτυχίας, τῆς ἁρμονίας μεταξύ τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων καὶ τῶν τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος, αἱ ὠθήσεις αὐταὶ κατεπνίγησαν, ἐκλείψαντος τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς πίστews, ὑπὸ τῶν ψυχρῶν λογισμῶν τῆς ἡλικίας ἢ τῆς ὑπάρξεως τῶν καθεστώτων. Ὅσοι δ' ἐπέτυχον ἀδελφίζοντες διὰ τινὰ χρόνον σὺν τῷ λαῷ, ἀφοῦ κατώρθωσαν ὅ,τι ἐπεθύμουν, — ἐπιλήσμονες τῶν ὑποσχέσεων, τῶν ὑποχρεώσεων καὶ τῶν κοινῶν συνθηκῶν, — εὐχαριστοῦνται ἀπολαύοντες τῶν κεκτημένων δικαιωμάτων, καὶ ἀφίνοντες πάλιν τὸν ὄχλον ζητοῦντα νὰ κερδήσῃ ἄλλα διὰ παντοίων τρόπων· τὰ ὑλικά ὅθεν συμφέροντα καταντῶσι τὸ μόνον μέτρον παντός· πλοῦτος δὲ καὶ δύναμις ἐνώπιον τοῦ ὄχλου σήμερον εἰσι συνώνυμα τοῦ μεγαλείου. — Ἡ Ἐθνικὴ πολιτικὴ οὐκ ἔστιν ἡ πολιτικὴ ὑποψίας, φθόνου καὶ διαζεύξεως μεταξύ τῶν πασχόντων καὶ τῶν ἀπολαύοντων τῶν αγαθῶν, μεταξύ τῶν χαϊρόντων πλήρη ἐλευθερίαν καὶ ἐκείνων δι' οὓς ἡ ἐλευθερία ἐστὶ λέξις κενὴ σημασίας. Καθόσον ἀφορᾷ τὴν διεθνῆ πολιτικὴν, λησμονεῖ πάντα κανόνα δικαιοσύνης, πᾶν αἶσθημα δικαίου· ἐστὶ πολιτικὴ ἐγωϊσμοῦ καὶ ἐπαναστάσεως, ἄλλοτε μὲν ταπεινουμένη, ἄλλοτε δὲ θηρεύουσα τὴν δόξαν πρὸς ζημίαν ἄλλου: τὰ σοφίσματα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ συστήματος ἐξευγενίζουσι τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ ἐγκλήματα, διδάσκουσι τὴν ἀδιαφορίαν ἢ τὴν ἀπαθῆ θεώρησιν, τὴν λατρείαν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐν ταῖς τέχναις, τὴν τυφλὴν ὑπακοὴν ἢ τὴν ἀγρίαν ἀποστασίαν· ἐν τῇ πολιτικῇ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ προβλήματος τῆς οἰκονομικωτέρας παραγωγῆς ἀντὶ τοῦ ἀνθρωπίνου προβλήματος· ἡ τιμωρία ἔπεται τῷ ἐγκλήματι μᾶλλον ἢ ἥττον ταχεῖα, μᾶλλον ἢ ἥττον αὐστηρά, πλὴν πάντοτε ἀδυσώ-

πητος και ανέκφευκτος. — Ἰδοὺ ὅποια ἡ κατάστασις εἰς ἣν ὑπέπεσεν ἡ Γαλλία ἔνεκα τῆς παραδεδεγμένης θεωρίας τῶν δικαιωμάτων και τῆς εὐζωίας ὡς σκοποῦ τοῦ θλου. Ὁ καθαρμός, ἤδη ἀρξάμενος, μὴ δυνάμενος νὰ διαρρήξῃ τὸν ἀδιέξοδον κύκλον τοῦ παρόντος και νὰ προσδεύσῃ εἰς τὰς νέας τρίβους τοῦ μέλλοντος, νῦν εὐρίσκεται ἐν δευτέρᾳ φάσει πολλῶ σπουδαιότερα· θέλει δ' ἔτι μᾶλλον χειροτερεύσειν ἐὰν οἱ μεγάλοι τῆς Γαλλίας νόες, οἱ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ ἀτρομῆτου και ἀκραφνοῦς πατριωτισμοῦ, μὴ ἀποφασίσωσιν ἐκ συμφώνου νὰ εἴπωσιν εἰλικρινῶς και καθαρῶς ὅλην τὴν ἀλήθειαν εἰς τοὺς συμπατριώτας αὐτῶν, ἐπειδὴ αὕτη, λεγομένη ὑπὸ ξένου, προκαλεῖ τὴν ἀντίστασιν, ἐρεθίζουσα τὴν ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν, ἣτις ἐπιζῆ τῆς καταστροφῆς.

Ἄντὶ νὰ χωρίζωνται οἱ συγγραφεῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ὅπερ πολλάκις πράττουσιν οἱ Renan, Montégut, και ἄλλοι, ὠφελον ἅπαντες οἱ Γάλλοι, οἱ ἔχοντες ἐπιρροήν και ἀληθῆ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην, νὰ ἐνωθῶσι πρὸς τὴν ἐνδεδεχῆ διάδοσιν τῆς ἀληθείας. Ἰδοὺ ὅμως ὅποια ἐστὶν ἡ ἀλήθεια : ἡ θεωρία τῶν δικαιωμάτων ἐνδέχεται μὲν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν καταστροφὴν πολιτεύματος πολιτικοῦ εἴτε τυραννικοῦ εἴτε ἐν παρακμῇ, ἀδυνατεῖ ὅμως νὰ συστήσῃ ἐπὶ ἐδραίων βάσεων νέαν κοινωνίαν· τὸ δόγμα τῆς κυριαρχίας τοῦ ἐγὼ οὐδὲν ἄλλο ἰδρύει ἢ τὸν δεσποτισμὸν ἢ τὴν ἀναρχίαν· ἡ ἐλευθερία ἐστὶ τὸ μέσον δι' οὗ φθάνομεν εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' οὐχὶ και ὁ σκοπὸς· ἡ ἰσότης ἐν τῇ ἀληθεῖ σημασίᾳ τῆς λέξεως ἐστὶν ἀνόητος ἄρνησις τῶν νόμων τῆς φύσεως, και ἂν ἐφικτὴ ἦτον ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς, ἤθελεν ἄγειν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἐντελῆ ἀπάθειαν· τὸ μυστήριον ἁρμονικῶς κοινωνικοῦ συστήματος δὲν δύναται νὰ πηγᾶσῃ οὔτε ἐκ τῆς βουλήσεως ἐνὸς ἀτόμου,

οὔτε ἐκ τῆς ψήφου ὀλιγαρχικοῦ σώματος εἶτε ἅπαντος τοῦ λαοῦ, ἐκτὸς ἐὰν ἡ ψῆφος στηρίζεται ἐπὶ τῇ προγενεστέρᾳ παραδοχῇ ἠθικῆς τινός βάσεως, — συναδούσης πρὸς τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἱστορικὰς παραδόσεις τοῦ ἔθνους, καὶ συγχωνευούσης αὐτὰς τῇ συναισθήσει τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως, ὅπως οὕτω, τρόπον τινὰ, γένηται ἡ ψυχὴ μιᾶς ἐποχῆς. Ὁ λαὸς οὐκ ἔστιν ἰδεῶδες πλάσμα, ἐστὶ τὸ σύνολον τῶν ἀτόμων καὶ τῶν τάξεων συνηνωμένων πρὸς σχηματισμὸν ἔθνους, ἀλλ' ἐμπνεομένων ὑπὸ τῆς αὐτῆς θρησκείας, πιστῶν εἰς κοινὰς συναλλαγὰς, καὶ ἐπιδιωκόντων ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν· ὁ δὲ σκοπὸς οὗτος ἐστὶν ὁ ἀληθὴς κυρίαρχος.

Ἡ ἐπανάστασις θεωρεῖται ἱερὰ καὶ δικαία ὅταν προκαλῆται ἐν ὀνόματι τῆς προόδου, καὶ ὅταν δύνηται γὰ ἐπιφέρει μεταρρυθμίσεις ἠθικὰς, νοητικὰς καὶ ὑλικὰς δι' ἅπαν τὸ ἔθνος· αἱ ἐνεργούμεναι ἐπαναστάσεις ὑπὲρ τῆς ἀποκλειστικῆς ὑπεροχῆς μιᾶς μόνης μερίδος τοῦ ἔθνους ἐπὶ τῶν λοιπῶν οὐκ ἔστιν ἄλλο εἰμὴ ἀνταρσία πάντοτε ἐπικίνδυνος καὶ ἄκαρπος.

Πᾶσα ἀληθὴς ἐπανάστασις πρέπει ἐν πρώτοις γὰ προτείνῃ νέον πρόβλημα τελειότερας ἐκπαιδεύσεως πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ παλαιοῦ· πᾶσα ὄντως ἐθνικὴ κυβέρνησις ἐστὶν ὁ νοῦς, τὸ γνήσιον αἶσθημα τοῦ λαοῦ, προσπαθοῦσα γὰ εἰσαγάγῃ ἐν τῇ πράξει αὐτὴν τὴν νέαν ἀρχὴν ἐκπαιδεύσεως· Πρόκειται γὰ διοργανωτῇ τοιοιτοτρόπως ἡ πολιτεία, ὥστε γὰ ἦ συνάμα ὑπεύθυνος καὶ ἰκανὴ γὰ διερμηνεῦν πιστῶς τὰς ἀρχὰς ταύτας, χωρὶς γὰ ἔχῃ συμφέρον ἢ δύναμιν γὰ διαφθεῖρῃ αὐτάς. πᾶσαι αἱ περὶ πολιτείας θεωρίαι αἱ στηριζόμεναι ἐπὶ δυσπιστίᾳ, ὑποψίαις, ἀντιστάσει καὶ ἀνταγωνισμῶ μεταξύ κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων, χαρακτηρίζουσι τὰς μεταβατικὰς περιόδους· ἐστὶν εὐγενὴς καὶ πρόσκαιρος διαμαρτύρησις κατ' ἐκρήθμου

καὶ συστηματικῆς καταστάσεως, ἀλλ' ἀδυνατοῦσι νὰ παρὰ-
σχῶσι μόνιμόν τι καὶ νὰ ὠθήσωσι τὸ ἔθνος πρὸς τὰ κρείττω
σπουδαίως καὶ ἐνεργῶς.

Ἡ ἀρχὴ ἱερά ἐστιν οὐχὶ ὅταν τυγχάνῃ οὔσα πτώμα νεκρᾶς
ἀρχῆς ἢ ψεῦδος, ἀλλ' ὅταν μετέχη τῆς ἰσχύος, καὶ τῆς
ἀναγκαιᾶς ἰκανότητος πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης,
τοὔτέστι τοῦ ἀντιπροσωπεύειν καὶ ἀναπτύσσειν τὰ ἠθικὰ
στοιχεῖα τῆς ἐποχῆς. Τὸ αἰώνιον τῆς ἀνθρωπότητος πρόβλημα
ἐστὶν οὐχὶ τὸ καταστρέφειν τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ τὸ ἀντικα-
θιστάναί τὴν νόμιμον ἐξουσίαν ἀντὶ τῆς κιβδήλου· οὐδὲν
ἀνατρέπεται, οὐδὲν δημιουργεῖται, ἀλλὰ τὸ πᾶν μεταβάλλε-
ται ἀναλόγως τῆς ἠθικῆς καὶ νοητικῆς ἡμῶν ἀναπτύξεως εἰς
ἣν ἐφθάσαμεν ἢ δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν.

Ἡ ἐκπαίδευσις, ἡ οἰκογένεια, ἡ κοινωνία, ἡ ἐλευθερία, ἡ
κτῆσις, ἡ θρησκεία εἰσὶν αἰώνια στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης
φύσεως, ὅθεν δὲν πρέπει τις νὰ τὰ διαχωρίζῃ· ἐκάστη ὅμως
ἐποχὴ κέκτηται τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθήκον νὰ μεταποιῇ τὴν
ἀνάπτυξιν αὐτῶν, ἀναλόγως τοῦ πνεύματος τοῦ αἰῶνος, τῶν
προόδων τῆς ἐπιστήμης, τῶν νέων νόμων τῶν κοινωνικῶν
καὶ διεθνῶν σχέσεων, κλπ., διὸ ἡ δημοκρατία, ὑπ' αὐτῶν τῶν
ιδεῶν ἐμφορομένη, ὀφείλει ν' ἀποταχθῇ τοῦ συστήματος τῶν
ἀρνήσεων. Κατάλληλοι καὶ λυσιτελεῖς ὅτε ἐπρόκειτο νὰ
διάρρηχθῇ ἡ ἄλυσις, ἡ συνδέουσα τὴν ἀνθρωπότητα μετὰ τοῦ
παρελθόντος, ἐπιβλαβεῖς καθίστανται σήμερον ὅτε πολεμοῦμεν
ἵνα κατακτῆσωμεν τὸ μέλλον. — Ἐὰν ἡ δημοκρατία δὲν
ἐγκαταλείψῃ αὐτὴν τὴν ὁδὸν, καταδικάζει αὐτὴ εἰς
θάνατον, — ὡς πᾶσα ἀντιτυπία, — ἐν ἀναρχίᾳ καὶ ἀνικα-
νότητι. — Ὁ βίος ἡμῶν οὐκ ἐστὶ πρὸς ζήτησιν τῆς εὐδαιμο-
νίας, — εὐδαιμονίας ἀδυνάτου καὶ ἀνυπάρκτου ἐν τῷ κόσμῳ

τούτω· — ὁ βίος ἐδόθη ὡς ἀποστολή, ἄλλως, οὔτε ἀξίαν οὔτε ἔννοιαν ἔχει· ὁ βίος δὲν ἀνήκει ἡμῖν, ἀνήκει τῷ θεῷ, διὸ ἔχει προορισμὸν καὶ νόμον· τὸ ἀνακαλύψαι τὸν νόμον τοῦτον, εὑρεῖν τὸν προορισμὸν καὶ συνεπῶς ἐφαρμόσαι τὰς διανοίας καὶ τὰς πράξεις ἡμῶν, τοιοῦτό ἐστὶ τὸ ἡμέτερον ἔργον. — Πρῶτον πρέπει νὰ προηγήται ἡ ἱερά ρήτρα τοῦ καθήκοντος· ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἄλλο φυσικὸν δικαίωμα εἰμὴ νὰ « προ- « σπαθῇ ἔν' ἀπαλλαγῇ παντὸς κωλύματος, ὅπως ἐλευθέρως « ἐκπληροῖ πάντα τὰ καθήκοντα. » — Πάντα τα λοιπὰ δικαιώματα ἀπόρροιαί εἰσι τῶν ἡμετέρων πράξεων καὶ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος· ἡ ὕλική κτήσις, ὡς καὶ ἡ νοητικὴ, εἰσι μέσα ἐπιτεύξεως, ὄργανον δι' οὗ ἐκτελοῦμεν τὸν ἡμέτερον σκοπὸν, τὸν ἡμέτερον προορισμὸν· εἰσί δὲ σεβασταὶ μόνον ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἐὰν τὰς θεωρῶμεν ὡς προορισμὸν τοῦ ἡμετέρου βίου, ἴσως κατορθώσωμεν νὰ μεταφέρωμεν τὸν ἐγωϊσμὸν ἀπὸ μιᾶς κοινωνικῆς τάξεως εἰς ἄλλην, οὐδέποτε ὅμως θέλομεν κατορθώσῃν ὅπως ὁ ἐγωϊσμός θυσιασθῇ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, οἷοςδήποτε καὶ ἂν ᾖ ὁ νόμος, οἷοςδήποτε καὶ ἂν ᾖ ὁ ἡμέτερος προορισμός, — καὶ ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχὴν ἀποκαλύπτεται ἡμῖν ἐναργέστερον, ὅτι οὐκ ἐστὶ δυνατὸν νὰ προσδεύσωμεν οὔτε εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ πρώτου, οὔτε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ δευτέρου χωρὶς νὰ μεταχειρισθῶμεν ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς ἀνθρωπότητος· ὅθεν ἡ στενὴ κοινωνία καὶ ἔνωσις μετὰ τῶν ὁμοίων ἐστὶν ἓν τῶν πρωτίστων καθηκόντων ἡμῶν· ἕκαστος ζῆ οὐχὶ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ βαδίσωμεν ἀτομικῶς οὐδὲ βῆμα πρὸς τὰ πρόσω ἄνευ τῆς γενικῆς προόδου· Ἡ ὑπερτάτη τῶν ἀρετῶν ἐστὶν ἡ θυσία καὶ ἡ αὐταπάρνησις, καὶ συνίσταται εἰς τὸ σκέπτεσθαι, τὸ ἐνεργεῖν,

καὶ ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, τὸ ὑπομένειν οὐχὶ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς, ἀλλὰ χάριν ἄλλων, ἵνα ὑπερισχύσῃ τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ τοῦ κακοῦ. Οἱ ὅροι τοῦ προβλήματος μένουσιν οἱ αὐτοί, — ἐπιτελεῖν τὴν εὐτυχίαν ἀπάντων σήμερον ὡς καὶ πρότερον ἰδοὺ τὸ ἡμέτερον ἔργον, πλὴν τὸ πνεῦμα οὐκ ἔστι τὸ αὐτό· ὁ σκοπὸς, δι' ὃν ἐπιχειροῦμεν τὸ ἔργον τοῦτο, ἤλλαξε, τὸ τέλος ὅπερ θηρευόμεν ἔστι νέον, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς διαφορᾶς ἐπελεύσονται διάφορα ἀποτελέσματα· θέλομεν ἀναπτύξειν τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ ἀρετῇ καὶ οὐχὶ πλέον ἐν τῷ παρόντι ἀπεχθεῖ ἐγωϊσμῷ. ὅστις ἔστιν ἡ πληγὴ ἰδίως τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος.

Ἡ Γαλλία ἐπελάθετο τῶν κανόνων τούτων, παρέδωκεν εἰς τὸν κτηνώδη ὕλισμὸν τὰς εὐγενεῖς ροπὰς αὐτῆς, ἀντήλλαξε τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἀντὶ κούρης ἐθνικῆς φιλαυτίας, ἐγκαταλείψασα τὸ ἰδεῶδες ἐκεῖνο πρὸς ὃ εἶχεν ἀφιερωμένον ἄκρον σεβασμὸν, καὶ σήμερον ἔτι ἐπιδιώκει τὰς ἡδονὰς· εἰς τὰς προτέρας πρὸς τὸ μέλλον ἐπιθυμίας διεδέχθη τυφλὴ καὶ ματαία λατρεία πρὸς ἐπανάστασιν, ἥτις ἀπλῶς ἔθεσε τέρμα εἰς περίοδον τοῦ παρελθόντος· τὴν ἀγάπην πρὸς τᾶλλα ἔθνη καὶ τὴν πίστιν εἰς τὴν ἰσότητά ἀντικατέστησεν ὄνειρόν τι γενικῆς ἠθικῆς ὑπεροχῆς· τὰ τελευταῖα δυστυχήματα δικαίως ὑπέστη. εἰσὶν ἡ τιμωρία τῆς ἀπιστίας εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ εἰς τὰς ὑποσχέσεις, δι' ὧν ἐδελέασε τὰ ξένα ἔθνη, — τοῦ ζωηροῦ μίσους τοῦ σήμερον διαχωρίζοντος τὰς τάξεις ἀντὶ τῆς δημοκρατικῆς ἀδελφότητος, — τῆς φασαλιότητος καὶ ἐξευτελισμοῦ, ὑποκυψάσης εἰς τὴν β' αὐτοκρατορίαν, καὶ παραδεχθελῆσης τὸν κατὰ τῆς Γερμανίας πόλεμον. Ὅπως ἐξαγινσθῆ, ὅπως ἀναλάβῃ, ὀφείλει ἡ Γαλλία ν' ἀποτινάξῃ ὀλοτελῶς τὴν περίοδον τῶν τελευταίων 80. ἐτῶν, ὀφείλει ἀφεύκτως νὰ δράμῃ νέον στάδιον.

B'

Οἱ μοναρχικοὶ συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας προσδοκῶσι τὴν παλιγγενεσίαν τῆς πατρίδος ἐκ τῆς ἐπανακάμψεως εἰς τὸ παρελθόν, ὡς ἂν μὴ ᾖ διὰ παντὸς τετελεσμένον μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789! Ἀνατρέχοντες εἰς τοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς Ἱστορίας, ἐπειδὴ τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα ἔπλασε τὴν ἐγχώριον ἔνωσιν, ἀπολήγουσι συμπεραίνοντες ὅτι ἡ πατρίς αὐτῶν πρέπει νὰ μένη μοναρχικὴ, καὶ ὅτι ἡ ἀπάτη τῆς ἐπανάστασεως ἦτο τὸ ν' ἀποκεφαλίσῃ τὴν μοναρχίαν. Ἄναντιρρήτως ἀδύνατον ἐκ προοιμίων ν' ἀποκαθιστῶσι μόνιμοι νόμοι, οὔτε μιμήσει ἰδεώδους ἀρχετύπου, πορισθέντος ἀπὸ ξένου ἔθνους, οὔτε τῇ μονῆρι θεωρίᾳ ἀτόμου. Εἰς αὐτὴν τὴν ἀπάτην πολλοὶ ὑπέπεσον, καὶ σχεδὸν ἅπαντες οἱ μεταγενέστεροι σοσιαλισταί. Οἱ θεσμοὶ οὐ δημιουργοῦνται, εἰσὶν ἀπόρροια αὐτῶν, εἰσὶν ἀποτέλεσμα αἰτιῶν, ἰδίων δυνάμεων ἐκάστου λαοῦ, κοινωνικῆς διοργανώσεως καὶ παλαιῶν ἔθων, ἱστορικῶν παραδόσεων, ἀποκαλυπτουσῶν τὸν νόμον τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν· ἀλλ' ἐὰν ἡ σπουδὴ αὕτη τῶν αἰτιῶν, τῶν δυνάμεων, τῶν παραδόσεων δύνῃται καὶ πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ὅπως

ἀνεύρωμεν τὸ ἀξίωμα ὅπερ ὄφειλε προΐστασθαι τῶν νόμων καὶ τῶν θεσμῶν τοῦ ἔθνους, οὐκ ἰσχύει νὰ μᾶς ἐνδείξῃ τὴν βελτίονα μέθοδον ἵνα ἐξασκήσωμεν αὐτὸ τὸ ἀξίωμα. Ἡ ἀπάτη δὲ, ἀπάτη λίαν παράδοξος δι' ευφρεῖς νόας, ἐστὶν ἀκριβῶς τὸ μὴ διακρίνειν τὸ ἀξίωμα ἀπὸ τῆς μεθόδου τῆς ἐφαρμοζούσης αὐτὸ. Ἡ μοναρχία δὲν ἀποτελεῖ ἀξίωμα, ἐστὶ μέθοδος τοῦ κυβερνᾶν, ὄργανον ἤδη παρελθόντος καιροῦ. Ἡ ἱστορία λαοῦ τρανῶς ἀποκαλύπτει τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἐντολὴν αὐτοῦ· τῇ ἐντολῇ ταύτῃ προσοικειοῦμεν τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τοὺς νόμους· ἀλλὰ πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ἡ ἐντολὴ τοῦ λαοῦ ἀποπληρωθήσεται ὑπὸ τῶν ἐθνῶν; τοῦτό ἐστὶ πρόβλημα μεταβαλλόμενον ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχὴν. — Μᾶλλον παντὸς ἄλλου λαοῦ ἡ Ρώμη ἔσχε τὴν ἐντολὴν τοῦ ἐκπολιτεῦσαι τὸν Λατινο-γερμανικὸν Κόσμον, καὶ ἡ ἐντολὴ ἐξεπληρώθη διὰ διαφόρων μέσων: διὰ τοῦ ξίφους τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς Ἀυτοκρατορίας κατὰ τὴν μεγάλην Ῥωμαϊκὴν περίοδον, ἔπειτα διὰ τοῦ λόγου τῶν Παπῶν, καὶ τέλος κατὰ τὴν δευτέραν σημαντικὴν περίοδον, διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν Ἰταλικῶν Δημοκρατιῶν.

Ἀξίωμα τι πολλοὺς αἰῶνας διέρχεται μεχρισοῦ, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, ὅσῃ ἐν αὐτῷ ἐμπεριέχει ζωὴν καὶ δύναμιν, μεταδῶση εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἐν αὐτῇ ἐνσαρκωθῆ· ἀπ' ἐναντίας τὰ μέσα ἅτινα μεταχειρίζεται, συχνάκις ἀλλάσσουν ἀναλόγως τῆς βαθμιαίας τοῦ ἔθνους ἀναπτύξεως. Ἐν μέρει ἀληθινὸν ὅτι ἡ Μοναρχία διὰ τῶν ἀγώνων αὐτῆς κατὰ τοῦ φεουδαλισμοῦ συνετέλεσεν ὅπως φέρῃ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα ἐν τῇ Γαλλίᾳ, ὡσπερ τοῦτο ἐν Ἀγγλίᾳ κατορθώθη ὑπὸ τῆς Ἀριστοκρατίας διὰ τῶν διηγετικῶν ἐναντιώσεων αὐτῆς κατὰ τῶν δεσποτικῶν τάσεων τῆς μοναρχίας, καὶ οὕτω συνήργησεν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ χαρακτηριστικοῦ

σημείου τῆς ἐθνικῆς εὐφυΐας. Ἐπίσης ἀληθές ἐστίν ὅτι ἡ Γαλλία ὀφείλει εἰς τὴν φιλοκερδῆ ἐνότητα ἣν τῇ ἔδωκεν ἡ μοναρχία, τὴν μεγάλην τάσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ διοικητικὴν συγκέντρωσιν· ἐξ ἧς καὶ ἡ εὐκόλος εὐπειθεια αὐτῆς εἰς πάντα γοητεύοντα τὸν λαὸν διὰ τῆς νίκης ἢ διὰ δυναστικῶν παραδόσεων, ἡ ῥοπή τοῦ ἐμφυτεύειν τὴν ἐλευθερίαν διὰ τῆς βίας, τοῦ ἀντικαθιστᾶναι διὰ τῆς δόξης τῶν ὄπλων τὸ ἔργον τῆς ἀγάπης, τῆς ἀδελφότητος· ἐξ αὐτῆς ὡσαύτως ἡ ἀκατάσχετος διώξις τῆς ἰσότητος, πολλάκις κακῶς ἐννοουμένης. — Ἐν Ἀγγλίᾳ ἐξ ἄλλου παρατηροῦμεν ὅτι ὁ μακρὸς ἀγὼν τῆς ἀριστοκρατίας κατὰ τῆς ἀπολύτου Βασιλικῆς ἐξουσίας ἐγέννησε τὴν τάσιν πρὸς τὴν ἀποκέντρωσιν, τὴν σπουδὴν πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν, ὑπερισχύουσαν πασῶν τῶν ἄλλων, καὶ τὸ σέβας πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν, ἐν ἑκ τῶν ἱστορικῶν στοιχείων τοῦ ἔθνους.

Ἀλλὰ διότι ἡ ἐκπαίδευσις ἔθνους πρῶτον ἐπιστατήθη ὑπὸ τινος ἐπικρατοῦντος κανόνος, ἔπεται ὅθεν διὰ τοῦτο ὅτι οὗτος πρέπει μέχρι τέλους νὰ ὑπερισχύῃ καὶ κατὰ πάσας τὰς φάσεις τοῦ ἔθνους; τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα εἰσι λίαν σπουδαῖα ἐν τῷ ἐθνικῷ βίῳ, ἀλλὰ δύναται τις ποτε ν' ἀρνηθῆ ὅτι τὸ αὐτόματον, ἢ φυσικὴ ῥοπή, ἢ προαίσθησις νέου μέλλοντος οὐχ ὑπάρχουσιν ἐπίσης ἐν τούτῳ τῷ λαῷ; ἡ πλάνη τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως δὲν ἦτον ἡ κατάργησις τῆς Μοναρχίας, ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα τοῦ δημιουργῆσαι Δημοκρατίαν ἐπὶ τῆς θεωρίας τῶν δικαιοματίων, — ἥτις μεμονωμένη, ἄγει εἰμαρμένως εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν πεπραγμένων, — ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἐγὼ ὕπερ ἅττων ἢ βράδιον καταλήγει εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἰσχυροτέρου ἐγὼ, — ἐπὶ τῆς μεθόδου τὰ μάλιστα μοναρχικῆς τῆς συγκετρώσεως, τῆς βίας, τῆς ἀνεπιεικείας, ἐπὶ τοῦ

ἄνω ῥηθέντος ἐσφαλμένου ὀρισμοῦ τοῦ βίου, ὀρισμοῦ δοθέντος ὑπὲρ ἀνθρώπων τῆς μοναρχίας, ὑπὸ ὕλιστων ὄτινες, ἀναίρεσαν τὴν θεότητα, ἔμελλον γὰρ σεβασθῶσι τὴν δύναμιν. — Ὅτε τὸ ἰσχυρότερον τῆς περιόδου ταύτης ἐγὼ, ὁ Ναπολέων, ἐφάνη καὶ εἶπε τῇ ἰσχυρῷ ἐρειδόμενος, « πρόσπεσόν μοι, » ἢ ἐπανάστασις, κεκμηκυῖα ἀπὸ τῶν ἀκολασιῶν αὐτῆς, προσέπεσε καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ, καὶ ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαίρέσεων, ὅσοι ὤμωσαν γὰρ ζήσωσι καὶ ν' ἀποθάνωσιν ὡς ἐλεύθεροι ἄνδρες, ἔκλιναν γόνυ ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐδέχθησαν ἔδρας ἐν τῇ Ακαδημίᾳ ἢ ἐν τῇ Συντηρητικῇ Γερουσίᾳ. Ἐν ταύτῃ τῇ ἀντιλογίᾳ μεταξύ τῆς μεθόδου καὶ τοῦ σκοποῦ, ἐν ταύτῃ τῇ ἀναιδεῖ παιδείᾳ, δι' ἧς ἡ μοναρχία διέφθειρε τὰ εὐγενῆ προτερήματα τῆς Γαλλίας, καὶ ἐναντίον τῆς ὁποίας δὲν ἐπάλαισαν ἀρκοῦντως οἱ ἔξοχοι νόες, ἔγκειται τὸ ἀληθινὸν αἷτιον τῆς ἀδυναμίας ὑφ' ἧς τήκεται ἡ Γαλλία.

Ἡ μοναρχία πρὸ πολλοῦ ἐκτελέσασα τὴν ἐντολήν, ἣν τῇ εἶχον ὀρισμένην αἱ περιστάσεις, ἡ μοναρχία ἀνατραπεῖσα ὑπὸ ἐπαναστάσεως, ἣτις ἀνεκεφαλαίωσε πάσας τὰς δημοτικὰς ταραχὰς τὰς πρὸ αὐτῆς, ἡ μοναρχία διὰ μικρὸν ἀνεγερθεῖσα, ὡς γαλθανισμένον σῶμα, ὑπὸ τῶν ξένων λογχῶν μετὰ τὴν δικτατωρίαν τοῦ Ναπολέοντος, ἀμφισβητούμενη ἐκ νέου κατὰ δεκαπενταετίαν ἢ εἰκοσαετίαν διὰ νέων σπαραγμῶν, ὑπεύθυνος δὴ εἰσβολῶν, μὴ ἔχουσα τὴν πίστιν οὐδ' αὐτῶν τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς, — ἡ μοναρχία ἣτις ὑποστηρίζεται μόνον ὑπὸ φαύλων καὶ κακοήθων μέσων, ἣτις δὲν ἔχει πλέον ζωτικὰς δυνάμεις, ἀλλὰ μόνον φαινόμενα ζωῆς χάρις εἰς ἐξευτελιστικούς συνδυασμούς, εἰς βεβιασμένας παραχωρήσεις, εἰς ὑποκρίσεις παντάπασιν αἰσχροῦς ὅπως ὠφελήσωσιν, — ἡ μοναρχία, λέγω, ὀνομαζομένη εἴτε Chambord, Orléans ἢ Βοναπάρτης,

ἐνδέχεται νὰ προσθήσῃ νέον στρῶμα διαφοραῆς ἐπὶ τῶν πολλῶν ἄλλων, παλαιότερων, πλὴν ἀδυνατεῖ ν' ἀποδώσῃ ζωὴν εἰς τὴν Γαλλίαν. Οἱ ἀρχαῖοι θεσμοὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου καταλυθέντες, δὲν δύνανται ν' ἀνανεωθῶσι, καὶ ὁ μέγας νοῦς τοῦ Μακιαβέλλη ἠπατήθη εἰπὼν ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν πρέπει τὸ ἔθνος ν' ἀνατρέχῃ εἰς τὸν ροῦν τῶν συμβεβηκότων. Αἱ μέχρι τοῦδε ἀπόπειραι ἵνα συνδιαλλάξωσι τὸν Παπισμὸν μετὰ τῆς ἐπελθούσης προόδου τῶν νεωτέρων ἐθνῶν, ἵνα ἀνανεώσωσιν ἐν Ἑυρώπῃ τὴν μοναρχίαν, ὄνειροπολήματ' εἰσὶν ἀσθενῶν κεφαλῶν, πασχουσῶν νοεράν ἀμαύρωσιν, καὶ ἀνικάνων νὰ νοήσωσι τὸ ἐπιφυλασσόμενον τῇ Ἑυρώπῃ μέλλον. Ἄυτῃ ἡ τέχνη ἀδυνατεῖ νὰ ζωογονηθῇ καὶ ν' ἀνακαινισθῇ ἐν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ παρελθόντος· ἡ δοκιμὴ τοῦ Overbeck, καὶ τῆς αὐτοῦ σχολῆς ἐν Γερμανίᾳ, αἱ μιμήσεις τῆς Οὐμβρικῆς σχολῆς, αἱ εὐλαβεῖς προσπάθειαι καλλιτεχνῶν τινῶν Ἄγγλων Προρραφαηλιτῶν ἀπέτυχον καὶ πάντοτε θέλουσιν ἀποτύχειν. Οἱ τοιοῦτοι καλλιτέχναι δύνανται ν' ἀπεικονίσωσιν ἀρχαίας μορφάς, οὐδόλως ὅμως θέλουσιν ἀναζωοποιήσῃ τὴν ψυχὴν, τὸ αἶσθημα τῶν ζωγράφων οὐκ λαμβάνουσιν ὡς ὑπόδειγμα.

Ὁ Renan προτείνει ἵνα νέα συστηθῇ ἀριστοκρατία : « οὐχ ὑπάρχει, λέγει, Βασιλεία ἄνευ εὐγενείας, διότι ἀμφότεραι κατ' οὐσίαν ἀνάκεινται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχήν. » Τοῦτο ἀληθές, ἀλλὰ καὶ νέον ἐπιχείρημα στηρίζον τὴν δημοκρατικὴν ἡμῶν πίστιν. Ἔστι ποτε δυνατόν νὰ δημιουργηθῇ ἀριστοκρατία ; ὁ Ναπολέων ἀπεπειράθη, πλὴν οἰκτρῶς ἀπέτυχεν. — « Ἡ βᾶσις τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Βίου, » — προσθέτει ὁ ῥηθεις συγγραφεὺς, — « πρέπει νὰ ᾖ χρηστός « κάγαθὸς ἀγρότης εὐπατρίδης, καὶ ἐνάρετος ἱερεὺς ὅλος « ἀρωσιωμένος εἰς τὴν ἠθικὴν ἰκπαίδευσιν τῶν ἀγροτῶν. »

— Ἄλλὰ ποῦ θέλετε εὔρεϊν τὸν χρηστὸν κάγαθὸν τοῦτον ἀγρότην εὐπατρίδην, αὐτὸν τὸν ἱερέα ἀποκλειστικῶς δεδομένον εἰς τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ποιμνίου του ; ποῦ ὑπάρχει ἡ ἔμπειρος αὕτη ἀριστοκρατία, περὶ ἧς ἀναφέρει, ὑπερέχουσα τῶν λοιπῶν τάξεων, καὶ παρακατέχουσα τὸ ἔθνικὸν συνειδός ; ἀδύνατον, ἐπαναλαμβάνω, νὰ κατασταθῇ σήμερον ἀριστοκρατία· αὕτη γεννᾶται εἴτε ἐκ τῆς κατακτήσεως, διὰ τῶν ὀπλων ἐπιβαλλομένης εἰς χώραν ὑπὸ τοῦ δεσποτισμοῦ διεφθαρμένην, εἴτε ἐκ καλῶς δεδοκιμασμένων νοερῶν πλεονεκτημάτων, εἴτε ἐκ παλαιῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τὴν πατρίδα ὑπὸ ἐξόχων τινων οἰκογενειῶν. Ἄλλ' αἱ ἀρχαῖαι εὐγενεῖς οἰκογένειαι ἢ ἐξέλιπον ἢ ἐξέπεσον. Τὰ δὲ χρέη ἀναξίων ἀπογόνων, αἱ ὑποθήκαι, μετήγαγον τὸ σπερεώτερον μέρος τῆς περιουσίας, — τὰ κτήματα αὐτῶν, — εἰς χεῖρας τῶν δημοτικῶν δανειστῶν αὐτῶν· πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ ἡ ναυτιλία, αἱ πρόοδοι τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐμπορίας, ἡ ἀκάματος καρτερία καὶ δραστηριότης τῆς μέσης τάξεως ἐδημιούργησαν νέαν δύναμιν. Ἡ ὀσημέραι μελίων διάδοσις τῆς παιδείας, ὁ τύπος, ἡ κοινὴ γνώμη, κατέλυσαν πᾶσαν κειχωρισμένην νοερὰν τάξιν, καὶ σήμερον ἀπαντῶνται ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ μεγαλόνοια ἐν πάσαις ταῖς τάξεσι τῆς κοινωνίας· σπανίως τανῦν βλέπομεν ἀριστοκρατικὸν ὄνομα προσαπτόμενον εἰς σπουδαῖον ἐπιστημονικὸν ἔργον, ἢ φιλοσοφικόν, ἢ φιλολογικόν, ἢ πολιτικόν, ἐνὶ λόγῳ εἰς σύγγραμμα ἐνδεικνύον προκοπὴν καὶ βαθεῖαν μελέτην· ἡ κληρονομικὴ ἀριστοκρατία, ἡ ἐξ αἵματος εὐγένεια ὀνόματι μόνον ἐν Γαλλίᾳ ὑπάρχει· ὁ βιομήχανος ἀντικατέστησε τὸν εὐπατρίδην· ἡ μόνη σήμερον ἀριστοκρατία ἐστὶν ἡ τοῦ πλοῦτου, ἡ μόνη τῆς αὔριον ἀριστοκρατία ἐσται ἡ τῆς εὐφυίας, ἀλλ' αὕτη, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο θεῖον δῶρημα, ἐν τῷ λαῷ ἀναφανήσεται καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐργάσεται..

Τὰ κράτη ἐρείδονται μόνον ἐπὶ στοιχείων ζώντων καὶ ἀναδιδόντων ζωὴν· ἡ ζωὴ ὅθεν ἐστὶν ἡ πρόοδος, ἡ πρωτοβουλία ἢτε μοναρχία καὶ ἡ ἀριστοκρατία οὐ ζῶσι πλέον, οὐδὲ δύνανται νὰ μεταδώσωσι τὴν ζωὴν· ἡ μοναρχία εἰσέτι ἀνθίσταται, ἐλεινῶς ἀποζῶσα χάρις εἰς συμβιβασμοὺς καὶ συνδιαλλαγὰς, ἡ δὲ ἀριστοκρατία ἀποθνήσκει ἐκ τῆς βραδείας αὐτοχειρίας τῆς ἀργίας· ἄραγε ἀρκεῖ ν' ἀνοιξῆ τις τάφον ὅπως ἀνεγέρῃ ὅ,τι ἐντὸς αὐτοῦ καθεύδει;

Ὁ Renan λέγει· « ἡ νίκη τῆς Πρωσσίας ἦτο νίκη Βασι-
« λείας σχεδὸν ἀπολύτου » — οὐχί, ὁ ἀληθὴς νικητὴς ἐστὶν ἡ Γερμανικὴ ἐθνότης. Ὁ Ναπολέων ἀπειλῶν τὸν Ρῆνον, ἠτόιμασε τὴν καταστροφὴν τοῦ Σεδᾶν· αὐτὴ ἡ ἀπειλὴ διήγειρε κατὰ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως τὴν μεσημβρινὴν Γερμανίαν ὡς καὶ τὴν Καθολικὴν Γερμανίαν, ἐφ' αἷς ἤλπιζεν· « Ὁ σχεδὸν ἀπόλυτος μονάρχης » ὑπερίσχυσε διότι ὑπερήσπισε τὴν ἐνότητα τῆς χώρας.

Τὸ πρόβλημα ὕπερ σήμερον ὀφείλει νὰ λύσῃ ἡ Γαλλία τριπλοῦν ἐστὶ, — πολιτικόν, κοινωνικόν καὶ θρησκευτικόν : — πρῶτον, πρέπει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν καταλληλοτέραν διοργάνωσιν ὅπως ἐκ νέου ἀποκατασταθῇ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς πρόοδου, νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα τῶν ἐργατικῶν τάξεων, νὰ ἐκπαιδεύσῃ ἠθικῶς, νοητικῶς, πολιτικῶς τὴν πολυπληθεστέραν τάξιν, ἣν ὁ χρόνος προήγαγεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ· πρόκειται νὰ κατασταθῇ διὰ τῆς συνέσεως τῆς θρησκείας ἡ γυνῶσις τοῦ κοινοῦ καθήκοντος καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐκπληρώσεως αὐτοῦ.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸ πολιτικόν πρόβλημα, ἤδη ἀνωτέρω εἴπομεν ὅτι ὁ Renan ζητεῖ τὴν λύσιν αὐτοῦ ἐπανερχόμενος εἰς τὸ παρελθόν, τὸ δὲ κοινωνικόν παρέρχεται ἐν σιωπῇ· τὸ θρησκευτικόν δὲ φρονεῖ ὅτι λύει διὰ τοῦ ἐξῆς λίαν ἀλλοκότου

συνδυασμοῦ, καὶ δέον νὰ προσθέσω, διὰ τοῦ ἀναιδεστεροῦ ὄν ποτὲ ἐπενόησε συγγραφεύς. — Ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν λέγει : « ὅταν φθάσῃ εἰς τινα βαθμὸν ἢ λογικὴ
« ἀνάπτυξις, ἢ πίστις πρὸς τὸ ὑπερφυῆς καταντᾶ εἰς πολλοὺς
« ἀδύνατος, ἔθεν μὴ ἀνάγκαζε αὐτοὺς νὰ μένωσιν ὑπὸ
« τοιοῦτον μολύβδινον μανδύαν· μὴ ἐπέμβαινε εἰς ὅσα
« διδάσκωμεν ἢ γράφομεν, καὶ τότε δὲν θέλωμεν σοὶ
« ἀμφισβητήσῃν περὶ τοῦ ὄχλου· μὴ διαφιλονέικει
« τὴν ἡμετέραν θέσιν ἐν ταῖς ἀνωτέραις σχολαῖς καὶ ἐν τῇ
« Ἀκαδημίᾳ, ἵνα σοὶ ἀφήσωμεν ὀλόκληρον τὴν
« ἐκπαίδευσιν τῶν ἀγροτῶν. »

Πῶς βιβλίον ἐμπεριέχον τοιαύτην φράσιν δύναται νὰ ἐπι-
γραφῇ ἐπανόρθωσις νοητικὴ καὶ ἠθικὴ ; πῶς βιβλίον οὕτως
ἀναγορευθὼν δὴ ἠθικὰς, λέγον : « ἄφετε ὑμῖν τοῖς σοφοῖς
« τὴν ἀλήθειαν, καὶ καταλείψατε τῷ ὄχλῳ τὸ ψεῦδος, »
παραδεχόμενον πρακτικὴν ἀδελφότητα μεταξὺ ἀνθρώπων ὅλως
ἀντιθέτων ἀρχῶν καὶ ἰδεῶν, πῶς ἐνὶ λόγῳ αὐτὸ τὸ βιβλίον
δύναται νὰ φέρῃ τοιαύτην ἐπιγραφὴν ; τοῦτο καθ' ἡμᾶς πάντα
νοῦν ὑπερέχει· ἴσως τοῦτό ἐστιν ἐκ τῶν δογμάτων τῶν μοναρχικῶν,
ἀλλ' ἡμεῖς οὐδέποτε θέλωμεν τὸ παραδεχθῆ. Ἐμμέ-
νωμεν δημοκρατικοὶ καὶ θερμοὶ ζηλωταὶ τῶν ἡμετέρων ἀρχῶν
ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ· σεβώμεθα τὴν εὐφυΐαν, ἀλλ'
ὅταν αὕτη, ὡς ὁ ἥλιος, διαδίδει τὸ φῶς, τὴν θερμότητα, τὴν
ζωὴν ἐπὶ τὰ πλήθη· ἢ ἀλήθειά ἐστιν ἢ σκιά τῆς θεότητος ἐν
τούτῳ τῷ κόσμῳ, καὶ ὁ ἐξαιτῶν τὸ μονοπάλιον αὐτῆς ἐστὶ
φονεὺς τῆς ψυχῆς, ὡς θεωρεῖται φονεὺς τοῦ σώματος ἐκεῖνος
ὅστις ἀκούει τὴν φωνὴν τοῦ τὸν ἔσχατον κίνδυνον κινδυνεύον-
τος ἀνθρώπου, καὶ παρέρχεται καὶ τοι δυνάμενος βοηθῆσαι
αὐτόν. Ὁ νοῦς, ὡς ἅπαντα τὰ θεῖα δῶρα, ἐδόθη τῷ ἀνθρώπῳ

πρὸς τὸ κοινὸν καλὸν, καὶ εἴ τις ἔλαβε διπλῆν μερίδα, περιεβλήθη διπλοῦν φορτίον· ὁ ἡμέτερος βίος ἔδει εἶναι ἀδιάλειπτος ἀποστολὴ ἐν ἔργοις, ἐν λόγοις, ἐν παραδείγμασιν ὑπὲρ τῶν ὄσων θεωροῦμεν ὡς ἀλήθειαν· ὁ μὴ ἐκτελῶν τὴν ἀποστολὴν ταύτην, ἀρνεῖται τὴν συνάφειαν τῆς ἀνθρωπότητος μετὰ τῆς Θεότητος· ὁ ἀπογιγνώσκων τῆς νοήσεως τοῦ λαοῦ ἀμαρτάνει περὶ τὴν ἱστορίαν, ἐν ἧ πάντοτε βλέπομεν καὶ ἀπανταχοῦ τοῦ ἀπαιδευτοῦ διὰ τῆς λογικῆς τῆς καρδίας ἐννοοῦντα τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ ἀληθές.

Ὁμολογητέον ὅτι ὁ ὄχλος ἐν Γαλλίᾳ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ σήμερον, ἀποπλανᾶται καὶ διαφθείρεται ὑπὸ δημαγωγῶν, καρπουμένων τὴν εὐπειθειαν τῶν μὲν ἢ τὴν ἀμάθειαν τῶν δέ, ὑπὸ τῶν ὑπερβολικῶν ὀρέξεων, ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς ἐν μέρει δικαίων ἀξιώσεων, καὶ ὑπὸ τῶν ἔτι ἐπικρατουσῶν ιδεῶν τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως, δικαίων καὶ ὀρθῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἃς ἡ Γαλλία ἐξακολουθεῖ θεωροῦσα ὡς ὑπασχουμένας νέαν ἐποχὴν.

Ἄλλ' ἀράγε δὲν εὕρισκόμεθα νῦν ἐν μεταβατικῇ περιόδῳ; δὲν ἤθελέ τις παρατηρήσειν τὰς αὐτὰς πλάνας, τὰς κατ' ἄλλας παρομοίας ἐποχάς; Αἱ πλάναι αὗται δὲν δύνανται ἐν βραχεῖ νὰ διασκεδασθῶσιν, ἐῷσαι τὴν ιδέαν, ἧς περίξ ἔμενον σεσωρευμένοι, ὑπερλάμπουσαν; Ἡ προηγουμένη τὴν ἑῷ ὥρα οὐκ ἔστι πάντοτε ἡ σκοτεινότερα ἐν τῷ νοερῷ οὐρανῷ ὡσπερ ἐν τῷ φυσικῷ; Πρέπει λοιπὸν ἔνεκα τῶν περικυκλουσῶν ἀναθυμιάσεων νὰ καταρώμεθα τὸν ἥλιον; Ἐμμένωμεν πάντοτε σταθεροὶ εἰς τὰς ἀρχὰς ἡμῶν, ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ αὐτῶν, ἔχοντες ἰλαρὰν τὴν συνείδησιν, καίτοι ἀλγοῦντες, ἀποκρούοντες συνάμα τὴν συκοφαντίαν καὶ τὸν φόγον, τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἀχαριστίαν, τὴν πλάνην καὶ τὸ κακόν· μὴ ἐγκατα-

λείψωμεν τὴν ἀληθινὴν ἡμῶν πολιτικὴν πίστιν, προφασιζόμενοι τὴν αἵρεσιν· σεβασθῶμεν τὰ ἐρείπια παντὸς μεγαλείου ὑπάρξαντος ἐν τῷ παρελθόντι, πληθὺν χωρὶς νὰ χρονοτριβῶμεν μεταξὺ αὐτῶν· τὰ ἐρείπια εἰσι σύμβολον τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἀλλὰ τὸ μέλλον ἔγκειται πέραν αὐτῶν. Αἱ πυραμίδες μεγαλοπρεπεῖς εἰσι, πληθὺν ἀκίνητοί, εἰσι τάφοι· δι' ἡμᾶς, « ὁδοὶ-
« πόρους ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, » τὸ ἡμέτερον σύνθημά ἐστι τὸ καθῆκον, καὶ ἡ κίνησις ἐστὶν ἡ ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως.

Γ

Ἀρκητὰ εἴπομεν περὶ τῶν ψευδοδοξιών, τῶν ἐμπεριεχομέ-
 νων ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Renan. — Ἄλλὰ πῶς ὑπέπεσεν
 εἰς αὐτάς, ἐνῶ πολλάκις καὶ τολμηρὸς καὶ ὀξυδερκής ἐστι ;
 τῆς ἱστορίας ἐγκρατής, ὅφειλε καλῶς γινώσκειν τοὺς νόμους
 τῆς προόδου, καὶ πῶς οὗτοι ἐπιτελοῦνται. Τίνι τρόπῳ, ἀνήρ
 ἀποφαινόμενος περὶ πᾶσαν εἰς τὸ ὑπερφυῆς πίστιν ἐσθεσιμένην,
 πιστεύει εἰσέτι εἰς τὴν μοναρχικὴν ἀρχὴν, πρὸ πολλοῦ ἤδη
 ἀπολωλυῖαν ; διὰ τί τόση ἀθυμία ; διὰ τί ζητεῖ νὰ ἐπανα-
 φέρῃ τὴν Γαλλίαν εἰς τὸ παρελθόν, ὅτε, καθ' ὅλα τᾶλλα, τὰ
 βλέμματα αὐτοῦ εἰσὶν ἐστραμμένα πρὸς τὸ μέλλον ; ἢ πρὸς
 τὰ πρόσω ὧθησις τῆς δημοκρατίας πρόδηλος ἐπίσης τοῖς
 φοβουμένοις αὐτὴν καὶ τοῖς ἐπικροτοῦσιν· ἐστὶν ἤδη εὐρω-
 παϊκὸν γεγονός, καὶ προηγεῖται ἀπασῶν τῶν διαδηλώσεων
 τοῦ καινοῦ ἡμῶν βίου· ἢ δὲ ἀναστολὴ αὐτῆς ἀνίσχυρός
 ἐστίν, ἐπειδὴ, ἐν τινι μέρει ἐπεχομένη, ἀναρρήγνυται
 ἄλλοθι βιαιότερα. Ὀλόκληρος αἰὼν ἐνδελεχοῦς ἀναπτύξεως
 φανεροῦ ἀφθαρτον ζωτικότητα. Πῶς ὅθεν ὁ Renan δύναται
 νὰ ἐλπίσῃ ὅτι ἡ Γαλλία ἐπαγελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν

τοῦ μεσαιῶνος, εἰς τὸν ἀγρότην εὐπατρίδην, εἰς τὸν ἀγρότην ἐφημέριον ;

Τὸ δημοκρατικὸν πεδίον μεστὸν εὐρίσκεται τριβόλων καὶ πλανῶν· τὸ διαστρέφουσι δὲ καὶ παραποιοῦσιν ἰδέαι ἀπολήγουσαι εἰς αἰσχροτάτας συνεισάξαι, καὶ ὑπερβολὰ τῶν θηριώδεις ἔσθιν καὶ ἐπιπυθῆναι· διὰ τι γὰρ μὴ προσβάλλῃ αὐτάς θαρβύλλως ; πᾶσαι αἱ τῆς συγχρόνου δημοκρατίας κλάνας ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀπορρέουσιν, ἐκ τῆς σφαλερᾶς ἀποτάσεως τῆς δημοκρατικῆς ἰδέας, ἐκ τῆς ἀτελοῦς καταλήψεως τοῦ βίου καὶ τοῦ κόσμου· ἐπάναγκες δὲ θεωρῶ γὰρ ἐνδείξω τὴν πηγὴν ταύτην, γὰρ ἐξετάσαι αὐτὴν τὴν κατάληψιν.

Τὸ σχῆμα, τὸ ἰδίωμα, καὶ θεμελιώσεαι τινεὶ ἰδέαι τοῦ Renan ἀπατώσιν ἐπιπολαίους τινὰς ἀναγκαστάς, πιστεύοντας ὅτι ἔχει τάσιν πρὸς τὸν πνευματικιστὴν· τὸ σύστημα αὐτοῦ οὐχ ἦττον ἀπόρροιά ἐστίν ἢ εἶδος τοῦ ὕλισμου, ἐμποδίζοντος τοῦ γὰρ κατανοήσῃ τις τὴν ἰδέαν τῆς προόδου, — τὴν ἰδέαν ταύτην τὴν μέλλουσαν γὰρ γίνῃ ἢ σύνθεσις καὶ ὁ νόμος τῶν νεωτέρων χρόνων. Ὁ τοῦ Renan ὕλισμὸς οὐχ ὁμοιάζει τῷ κτηνώδει ὕλισμῷ τοῦ 18^{ου} αἰῶνος, οὐδὲ τῷ τῆς συγχρόνου Γερμανίας· ἐστὶν ὁ ἡδύς, κεκαλυμμένος καὶ, οὕτως εἰπεῖν, Ἰησουϊτικὸς ὕλισμὸς τῆς Ἐγγελιανῆς σχολῆς. — Διὰ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῆς ἡ ἀλήθεια ὑπάρχει, ἀλλὰ σχετικῆ, ὑποτελής, πηγάζουσα ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, οἰονόηποτε σχῆμα καὶ ἂν λάθῃ· θεωρεῖται δικαία ὡς δόλωσις τῆς βουλήσεως. — Ὁ κόσμος ὑπάρχει μὲν, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς διαδοχὴ φαινομένων, ἅτινα ὀφείλομεν γὰρ σπουδάσωμεν καὶ νοήσωμεν· τὸ ἰδεῶδες ὑπάρχει, ἀλλὰ μόνον ἐντὸς ἡμῶν καὶ οὐχὶ ἐξωτερικόν· ἐστὶν ἡ ὑψηλοτέρα ῥῆτρα τῶν ἡμετέρων γνώσεων τοῦ

καλοῦ, τοῦ δικαίου, τοῦ λυσιτελοῦς, ἐστὶ κατάληψις καὶ οὐχί ἄρος.

Τὸ πᾶν ὑπάρχει διότι δεῖ ὑπάρχειν· αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς ἐστὶν ἡ ἀπόδειξις τοῦ εἶναι· πᾶσα ἐξέλιξις, πᾶν φαινόμενον αἰτία συνάμα ἐστὶ καὶ ἀποτέλεσμα· τὸ ἀγαθὸν οὐχ ἐν ἑαυτῷ ἔγκειται, ἢ τοῦλάχιστον ἀνωφελές καὶ ἀδύνατον νὰ ἐννοήσωμεν ἐὰν ὑπάρξη ἢ οὐ. Πλὴν ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ αὐτό, — καὶ ἡ παράδοσις μεταχειρίζεται αὐτό ὡς ἀξιόλογον ἱστορικὸν στοιχεῖον, — διὸ συμφέρει νὰ διασώζωμεν τὸ σύμβολον καὶ τὸ ὄνομα. — Τοιαῦτα τὰ συμπεράσματα τῶν ἀρχῶν τῶν ὑλιστῶν, οἵτινες ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ἀπλῶς ὄρωσι σειρὰν φαινομένων, γεννωμένων ὑπὸ τῆς δυνάμεως τῆς ὕλης, καὶ συνδεδεμένων δι' εἰμαρμένων δεσμῶν, ἀποτελούντων περιφερεῖς κινήσεις, καὶ οὐχί ἐπιδοσίμους. Τ' ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν ἰδεῶν ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς μεθόδου φανερά γίνονται καὶ ἐκ περισσοῦ ἐξηγοῦσι τοὺς σκοποὺς τοῦ Renan ἐπὶ τῆς Γαλλίας. — Ἐξορίσας πᾶν ἄφετον καὶ ἄκρον ἰδεῶδες, πάντα νόμον τῆς Θείας Προνοίας, δὲν ἔχει πλέον ἢ γεγονότα καὶ φαινόμενα ἵνα κρίνῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα· πραγματικότης εὐμετάβλητος, ἐνδεχομένη, ἀναφορικῆ διαδέχεται τὴν αἰτίδιον ἀλήθειαν. Πᾶσα σύνεσις τοῦ περιληπτικοῦ βίου καταντᾷ ἀδύνατός· ἐστὶν ὁ θρίαμβος τῆς ἀναλύσεως, ἀλλ' ἀναλύσεως μὴ δυναμένης νὰ ἐξιχνιάσῃ τὴν ἀρχὴν τῶν φαινομένων, νὰ τὰ συγκροτήσῃ εἰς τάξεις, νὰ τὰ ἐκτιμήσῃ κατὰ τὴν ἀληθινὴν αὐτῶν ἀξίαν. Ἡ παράδοσις ἐστὶ τὸ μόνον κριτήριον, ὁ μόνος τρόπος τοῦ νὰ σχηματίσῃ τις ἰδέαν περὶ τοῦ παρελθόντος ἐνὸς ἔθνους, καὶ ἐξ ἀνάγκης τὸ κριτήριον τοῦτο ἴσταται ἀνίσχυρον ἐνώπιον τῶν ἀπορρόητων τοῦ μέλλοντος· ἡ ἔμφυτος τάσις τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς τοῦ ἀνατρέχειν ἀπὸ φαινομένου

εἰς φαινόμενον ἄγει αὐτὸν ὅπως συλλέγη τὰς παραδόσεις καὶ ζητῇ μαθήματα ἐν τῷ παρελθόντι· ἐν ἔθνος οὐδὲν ἄλλο ἐστὶ διὰ τὴν σχολὴν τῶν ὑλιστῶν ἢ ἡ ἀναγκαῖα διάχυσις ἀρχετύπου βλαστήσεως, γεννώσης μακρὰν σειρὰν εἰμαρμένων ἀποτελεσμάτων· καὶ ὡσπερ ὁ σπόρος ἐμπεριέχει τὰς διαδοχικὰς φάσεις τὰς ἀποτελούσας τὸ δένδρον, — σειρὰν κυκλικήν, — οὕτω καὶ ἐν ἔθνος, ὁπόταν τὰ ἀποτελέσματα τῆς πρώτης ζωτικῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐξαλειφθῶσι, δὲν δύναται ν' ἀνακαινίσῃ τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ ἄλλως ἢ ἀνατρέχον εἰς τὴν πηγὴν ἐξ ἧς ἠρύσατο τὴν πρώτην ζωτικὴν δύναμιν. — Ἐὰν ὅθεν ἡ παράδοσις μαρτυρῇ ὅτι τὸ δεῖγμα ἔθνος ἐν τῷ πρώτῳ του βίῳ περιεβλήθη μοναρχικὸν πολίτευμα, ἡ μοναρχία καθίσταται ἄφευκτος κατὰ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῆς τῆς σχολῆς. Ἐὰν δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ ἐλευθερία ἔλαβεν ἀνάπτυξιν τινὰ ὑπὸ τὴν βασιλείαν, τοῦτο κατ' αὐτοὺς ἀποδεικνύει ὅτι ἡ βασιλεία ἐστὶ προστάτις τῆς ἐλευθερίας· ἐὰν δε τύχη παραδεδεγμένον ὅτι ἡ ἀριστοκρατία ἐν τῷ παρελθόντι ἀντέστη εἰς τοὺς τυραννικοὺς σφετερισμοὺς τῆς βασιλείας, τοῦτο δηλοῖ ὅτι ἡ ἀριστοκρατία ἀποκαθίσταται ἀπαραίτητος εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐθνικῆς ἰσορροπίας· τὸ ἰδεῶδες ὅθεν τῆς κυβερνήσεως ἔθνος συνίσταται εἰς τὸ φυλάττειν πάντα τὰ στοιχεῖα, τὰ συντελέσαντα εἰς τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ ἐν τῷ παρελθόντι, καὶ εἰς τὸ διατηρεῖν αὐτὰ ἀναμειγμένα ἐν ἀρμονίᾳ. — Ἐπ' αὐτῆς τῆς θεωρίας στηριζόμενος ὁ Guizot ἐκήρυξε τὴν ἀϊδιότητα, τὴν εἰς αἰῶνας δικαίαν ὑπαρξίν τῶν τεσσάρων στοιχείων, — θεοκρατίας, μοναρχίας, ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας, — ὧν ἐξιστόρησε τὴν διαδοχικὴν ἀνάπτυξιν διὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν λαῶν. Οὕτως ὁ Cousin ἀνηγόρευσε ὅτι τὸ ἀπὸρρήτον τῆς φιλοσοφίας ἔγκειται ἐν τῇ

συγχωνεύσει τῶν τεσσάρων στοιχείων, — τοῦ πνευμα-
τισμοῦ, τοῦ ὕλισμοῦ, τοῦ πυρῶνισμοῦ καὶ τοῦ μυστικισμοῦ,
— διότι εὗρεν αὐτοὺς ἐν τῷ παρελθόντι. Καθὼς ὁ Ἐγγε-
λ ἀνεκέρυττεν ὅτι οἱ πολιτικοὶ θεσμοὶ τῆς Πρωσσίας ἔφθασαν
εἰς τὸν ὕψιστον ὅρον τῆς τελειότητος, οὕτως οἱ Cousin καὶ
Guizot ἀνεκέρυττον τὴν ὁσιότητα τοῦ συντάγματος, ὅπερ
συνεχώρησε τῇ Γαλλίᾳ ὁ Λοδοβίκος XVIII καὶ ἐν ᾧ τῶντι
εὐρίσκονται μᾶλλον ἢ ἦττον ἀτελῶς ἀπεικασμένα τὰ τέσσαρα
στοιχεῖα τοῦ παρελθόντος. — Ἡ δοξασία εἰς τὸ πεπρωμένον,
— εἴτε αἰσιόδοξος εἴτε ἀπαισιόδοξος, ἀδιάφορον, — ἐστὶν
ἡ ἀνέκφρευκτος ἀπόρροια τῆς διδασκαλίας αὐτῆς τῆς σχολῆς,
καὶ αἱ συνέπειαι αὐτῆς τῆς δοξασίας εἰσὶν ἡ ἀπολογία τοῦ
κακοῦ, ἡ θεωρία ἀντὶ τῆς ἐνεργείας. — Διότι τις θέλει
κατακρίνειν τὸ κακὸν ἐὰν τῶντι ἅπασαι αἱ πράξεις εἰσὶν
ἀφύκτως συνδεδεμέναι δι' ἀλλεπαλλήλων φαινομένων,
ὄντων συνάμα αἷτια καὶ ἀποτελέσματα ἕνεκα ἐνεργειῶν
τινῶν τῆς ὕλης ἁμεταβλήτων διότι καὶ ἀνασθήτων; πρὸς
τὶ παλαίειν κατὰ τῶν γεγονότων, ἀφοῦ ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχωσιν
ἵνα ᾧσι νόμιμα καὶ δίκαια; πόσους διακεκριμένους συγγρα-
φεῖς διαφόρων ἐθνῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἶδομεν σοφῶς
ἐπιχειροῦντας ν' ἀπολογηθῶσιν ὑπὲρ τοῦ κακοῦ, καὶ μιᾶ-
νοντας τὴν αὐστηρὰν ἠθικὴν διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ
Σύλλα, τοῦ Καίσαρος, τοῦ Νέρωνος, τοῦ Καλιγούλα· καὶ
ἄλλων!

Διάθεσις σιωπηρᾶς καὶ ἀδρανοῦς θεωρίας, ἀρκουμένη νὰ
νοῆ καὶ νὰ θαυμάζη, ἀντικατέστησε παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν
σοφῶν τὸ πνεῦμα τῆς ἐνεργείας, ἥτις συμπεραίνει, προνοεῖ-
ται, μεταβάλλει. Ἡ μελέτη τοῦ παρελθόντος κατέχει σχεδὸν
ἅπαντας τοὺς ἐξόχους νόας τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς· ὁ δὲ χαρα-

κτῆρ σχεδὸν πάντων τῶν τελευταῖον ἐκτυπωθέντων συγγραμμάτων ἀφορᾷ τὴν κριτικὴν· τὸ συνειδὸς τοῦ μέλλοντος φαίνεται ὡς ἐσθεςμένον μεταξὺ ἡμῶν. — Ἡ τέχνη θρηγεῖ, καταρᾶται ἢ μιμεῖται· οὐκ οἶδα ἄλλους ποιητὰς, ἐκτὸς τῶν Πολωνῶν, αἰσθηγομένους καὶ ἀναπτύσσοντας τὴν ἀληθῆ ἀποστολὴν αὐτῶν, ἥτοι τὸ παροτρύνειν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἐνέργειαν. — « Ὁ πεπαιδευμένος ἰδίως ἀποβλέπει εἰς θεωρητικὸν σκοπὸν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀπ' ἐυθείας ἐφαρμογῆς εἰς τὴν « τάξιν τῶν συγχρόνων γεγονότων. Ὁ φιλόσοφος θεωρεῖ « εἰαυτὸν ἐλάχιστον ἔχοντα δικαίωμα εἰς τὴν κυβέρνησιν « τῶν πραγμάτων τοῦ ἡμετέρου πλανήτου, καὶ αὐτάρκης « τοῦ μέρους ὃ τῷ ἔλαχε, παραδέχεται τὴν ἀδυναμίαν του « ἀγογγύστως. Θεατῆς ἐν τῷ κόσμῳ, γινώσκει ὅτι « τὸ σύμπαν τῷ ἀνήκει ἀπλῶς ὡς ὑποκείμενον μελέτης. »

— Ταῦτα γέγραφεν ὁ Renan ἐν τῷ προοίμῳ τῶν τῆς θρησκευτικῆς Ἱστορίας Μελετῶν αὐτοῦ, καὶ κατ' ἀτυχίαν πάνυ καλῶς συνοψίζουσι τὴν διάθεσιν σχεδὸν ἀπάντων τῶν συγχρόνων σοφῶν. Ἐν τῷ αὐτῇ σχολῇ ἐκτίησατο ὁ Renan οὐχὶ μόνον τὴν περὶ τὴν ἄγονον θεώρησιν σπουδῆν, ἀλλὰ καὶ τὴν κλίσιν πρὸς τὸ παράδοξον φάρμακον, ὕπερ προτείνει τῇ ἀσθενούσῃ Γαλλίᾳ, — τὸ ἐφεκτικὸν ὃ αἰσθάνεται τις ἐν τοῖς λαμπροτέροις χωρίοις τοῦ συγγράμματός του, — τὴν τάσιν τοῦ ν' ἀπομονοῖ τὸν νοήμονα τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου, — καὶ τὴν γνώμην τῆς θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας, ἣτις τόσον ὀλίγον ὁμοιάζει τῇ ἀληθινῇ ἐπιεικειᾷ.

Τὰ ζητήματα ὧν μετ' ἀταράχου γαλήνης ἐπαγγέλλεται τὴν πραγματείαν, εἰσὶ καὶ ἔσονταί τῃ ἀνθρωπότητι αἴτια πολλῶν δακρῶν καὶ αἵματος· ὁ σοφὸς δὲν δικαιούται νὰ θεωρῇ αὐτὰ ὡς ὑποκείμενα ἀναλύσεως, νοητικῆς γυμναστικῆς,

ν' ἀδιαφορῇ πρὸς τὴν πρακτικὴν αὐτῶν λύσιν, νὰ ἐγκαταλείπη τὸ ἱερώτερον καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου χάριν τῆς αἰσθητικῆς διαθέσεως, — τὸ καθῆκον τῆς διαχύσεως τῶν ἡμετέρων ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν, — τὸ καθῆκον τῆς κατηχήσεως τῶν ὄσων ἡγούμεθα εἶναι ἀληθῆ.

Ὁ νοῦς ἐστὶ θησαυρὸς, ἱερὰ παρακαταθήκη ἐμπιστευομένη ὑπὸ τῆς θεότητος τῷ ἀνθρώπῳ ἵνα τὴν διανέμη τοῖς ὁμοίοις αὐτοῦ. Εἰ δὲ ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Σωκράτης, ὁ κατήγορος καὶ τὸ θῦμα, « οὐχὶ ἀλόγως ὑπῆρξαν, » πρέπει νὰ κατακρίνωμεν τὴν μνήμην τοῦ πρώτου, καὶ νὰ ἰδρῦσωμεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν βωμὸν πρὸς τιμὴν τοῦ μάρτυρος Σωκράτους. ὡσαύτως ἡ τυραννία συχνότατα οὐκ ἀλόγως ὑπάρχει ἐν τῇ συλλήψει λαοῦ, ἐν τῇ ὑποβολῇ τοῦ ἐγωϊσμοῦ ἀντὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸ καθῆκον· ἀλλ' οἱ καλοὶ κάγαθοι ἄνδρες ὀφείλουσι ν' ἀναρρίπτωσι τὴν φλόγα τῆς ἀρετῆς, νὰ προτρέπωσιν εἰς ἄμυναν τὴν ἀντίστασιν, νὰ κρατῶσι κατὰ τῶν τυράννων καὶ τῆς τυραννίδος τὸν κάλαμον συνάμα καὶ τὸ ξίφος. Τὸ κακόν ἐστὶ τὸ τυφλόν, τὸ ἀναίσθητον ὄργανον τῆς προόδου ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ μόνον ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν νὰ τὸ διαμαχώμεθα, νὰ τὸ καταδιώκωμεν καὶ βαθμηδὸν νὰ τὸ περιορίζωμεν. Εὕρισκόμεθα ἐπὶ τῆς γῆς οὐχὶ ἵνα θεωρῶμεν, ἀλλ' ἵνα μεταβάλλωμεν τὰ ὄντα, ἵνα καταστήσωμεν, καθόσον ἐφικτὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, « τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, » καὶ οὐχὶ ἵνα θαυμάζωμεν τὰς ἀντιθέσεις τοῦ σύμπαντος. — Ὑπὸ τὴν θεωρίαν καλύπτεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁ ἐγωϊσμός· ὁ ἡμέτερος κόσμος οὐκ ἐστὶ θέατρον, ἀλλὰ πεδῖον μάχης, ἐν ᾧ ὅσοι ἐνδομύχως φιλοῦσι τὸ δίκαιον καὶ τὸ καλόν, ἀφεύκτως ὀφείλουσι κατέχειν τὴν οἰκίαν τάξιν ὡς στρατηγοὶ ἢ ὡς στρατιῶται, ὡς νικηταὶ ἢ ὡς μάρτυρες.

Ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσιν ἔτι μᾶλλον αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ διαθεβαίωσω τὰς ἀρχὰς ταύτας.

Ἡ σχολὴ εἰς ἣν ἀνήκει ὁ Renan, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Guizot ἀπεπλάνησε τὰς ἱστορικὰς μελέτας καὶ διέστρεψε τὴν νόησιν τοῦ παρελθόντος· τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ὅπως ἀμβλύνη τὸν ἠθικὸν νοῦν, ὅπως ἐξασθενίσῃ τὸ πνεῦμα τῆς ἐνεργείας, ἥτις ἐστὶν ὁ μόνος σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σχολὴ αὕτη οὐ διακρίνει τὴν ἱστορίαν τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας, — τὴν ζωὴν ἀπὸ βραχέων τιῶν δηλώσεων αὐτῆς, — τὰς ἰδέας ἀπὸ τῶν ὀργάνων δι' ὧν ἐπικρατοῦσιν ἐν τῇ χρήσει ἐφαρμοσταί. Ἄρνησίς ἐστι τῆς προόδου, ἐπειδὴ ἡ προόδος ἐνδελεχῆς ἐστὶ δῆλωσις τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, ἥτις ἐστὶν ἡ ὑπεύθυνος αἴρεσις μεταξὺ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, — ὡς καὶ τῆς ἠθικῆς, ἥτις ἀπολύει ἢ καταδικάζει, — καὶ τῆς ἱστορίας, ἥτις ἀναγράφει καὶ διασώζει τὰς κρίσεις τῆς ἠθικῆς. — Εἰς τοιαύτας δοξασίας ἡ ἡμετέρα σχολὴ, (ἡ Ἰταλική), ἐὰν πάλιν ὑπάρξῃ, ἀντιτάξει τὰς ἐξῆς καταφάσεις ἀπλουστάτας μὲν ἀλλ' ὀπόσον εὐγόνους : — Πᾶσα ὑπαρξὶς ἔχει καὶ τέλος· ἡ ζωὴ, — ἡ ἀνθρώπινος ζωὴ, — σύνοιδε τοῦτο, ἔχει ὅθεν ἀποστολὴν, τὴν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σκοποῦ τούτου, τοῦ βαίνειν αἰετοτε εἰς τὰ πρόσω, ἐξαιεῖ μάχεσθαι κατὰ τῶν ἐμποδῶν, τῶν ἐμφραζόντων τὴν ὁδόν. τὸ ἰδεῶδες οὐκ ἐστὶν ἐντὸς ἡμῶν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμᾶς· οὐ πλάττεται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὁ ἀνθρώπινος νοῦς κατ' ὀλίγον τὸ ἀνακαλύπτει. ὁ προεδρεύων τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης νόμος καλεῖται ἡ προόδος· ἡ δὲ μέθοδος δι' ἧς ἐπιτελεῖται ἡ προόδος ἐστὶν ἡ κοινωνία, — ἡ κοινωνία ὄλων τῶν δυνάμεων καὶ τῶν μέσων τοῦ ἀνθρώ-

που· ἡ θεία πρόνοια ἐδωρήσατο ἡμῖν τὸν χρόνον καὶ τὸν χῶρον ὅπως διώκωμεν τὸ ἰδεώδες· οὕτως ἔχομεν τὸ στάδιον τῆς ἐλευθερίας, τῆς εὐθύνης, ἀνοικτὸν ἐνώπιον ἡμῶν· ἔχομεν τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐκλέξαι τὸ κακὸν, — ὃ ἐστὶ τὸν ἐγωϊσμόν, — ἢ τὸ ἀγαθόν, τουτέστι τὴν ἀγάπην καὶ τὴν αὐταπάρησιν. Τῆς ἐξουσίας τοῦ ἐκλέγειν, τοῦ ἀνακαλύπτειν τὴν ὁδὸν τῆς προόδου, δωρηθείσης ἡμῖν παρα τοῦ Θεοῦ, οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ εἰσὶ μόνον ὁ τρόπος δι' οὗ μετατρέπομεν τὰς ἡμετέρας διανοίας εἰς πράξεις ἵνα προβῶμεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλήσεων τῆς Θείας Προνοίας.

Πᾶν περιληπτικὸν ἔργον δεῖται τῆς διαίρεσεως τοῦ πόνου· ἡ ποικιλία τῶν ἔθνων ἐστὶν ἀπόρροια αὐτῆς τῆς ἀνάγκης, καὶ ἕκαστον ἔθνος ἰδιογενῆ ἔχει λειτουργίαν καὶ ἰδίαν εὐφυΐαν, ὠθοῦσαν αὐτὸ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς· τοῦτό ἐστὶ τὸ σημεῖον αὐτοῦ· ἕκαστον ἔθνος ἐστὶν εἰς ἐργάτης τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐργάζεται ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ. πᾶν ἔθνος μὴ ἐκπληροῦν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀποστολήν, ἐπιδίδον ἑαυτὸ τῷ ἐγωϊσμῷ, ἐκπίπτει καὶ εἰσέρχεται εἰς περίοδον καθαρμῶν, ἀναλογούντων πρὸς τὰς πλάνας καὶ τὰ πλημμελήματα αὐτοῦ. Διὰ τὰ ἔθνη, ὡς καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον, αἱ φάσεις τῆς ἐπαλλήλου παιδείσεως ὀνομάζονται ἐποχαί. Πᾶσα δ' ἐποχὴ ἀποκαλύπτει μέρος τι τοῦ ἰδεώδους, σημεῖον τῆς θείας Διανοίας· ἡ φιλοσοφία παρασκευάζει τὰς τρίβους διὰ τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην, ἡ θρησκεία ἔπειτα τὴν ἐξαγνίζει, ἡ πολιτικὴ βαθμιδὸν μεταγάει αὐτὴν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν, εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, καὶ ἡ τέχνη παρίστησιν αὐτὴν συμβολικὴν.

Ἡ μύησις νέας ἐποχῆς, — ἢ ἡ καινὴ ἀνακήρυξις καινοῦ ἀξιώματος, — ἀποτελεῖται διὰ τῆς τῶν καθεστῶτων ἀνατροπῆς· ἡ ἐξέλιξις, ἢ ἡ συγχος ἀνάπτυξις αὐτοῦ τοῦ ἀξιώματος

καθίστησι τὸν βίον τῆς ἀρχομένης ἐποχῆς· κατ' αὐτὴν τὴν ἐξέλιξιν τὰ ἔθνη ἐκλέγουσι καὶ μεταχειρίζονται ὄργανα καὶ μέσα ποικίλα· ἢ μοναρχία, ἢ ἀριστοκρατία, ἢ θεοκρατία εἰσὶν ὄργανα ἀλλαγέντα κατὰ τοὺς χρόνους, καὶ κατὰ τὰς πολλὰς ἢ ὀλίγας ὠφελείας ἃς δύνανται νὰ παράσχωσι μεχριστοῦ σύμπας ὁ λαὸς, φθάς εἰς τὴν τελείαν κατάληψιν τοῦ ἀξιώματος, καὶ οἰκιοποιηθεὶς αὐτὸ, καταστῆ ὁ ἔμπειρος καὶ ἐπιδοτικὸς ἐρμηνεύς αὐτοῦ· αἱ τῶν πραγμάτων μεταβολαὶ εἰσι πρὸς τὰ ἔθνη καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ὅτι ἡ παιδεία πρὸς τὸ ἄτομον. Ἡ παράδοσις ἔθνους οὕτω διαιρεῖται εἰς περιόδους, ἐξ ὧν ἐκάστη σημεῖοῦται διὰ μεταβολῆς ἐξανιστώσεως καινῶν ὀργανῶν ἀντὶ τοῦ προτέρου, περιτριβοῦς περικύτους. Ἡ αὕτη ἢ παράδοσις οὐ δύναται καλῶς ἐπιφάναι διὰ τῆς μελέτης μιᾶς ἢ δύο περιόδων, διότι ἐκάστη νέα περίοδος δεῖ παραλαμβάνειν ἐκ τοῦ παρελθόντος ὅσα στοιχεῖα ὑπάρχουσι λυσιτελῆ καὶ οὐκέτι ἀχρηστοῦσιν· ὅθεν μόνον διὰ τῆς μελέτης τῆς συνόλου παραδόσεως κατορθώσομεν νὰ ἐκλέξωμεν ἐπωφελῶς τὴν κατάλληλον διὰ τὸ μέλλον ὕλην.

ΤΕΛΟΣ

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΣΟΛΗ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000051122

Τῷ σεβαστῷ καὶ πεφιλημένῳ Κυρίῳ

ΑΥΓΟΥΣΤῷ ΣΤ. ΡΑΛΛΗ

Ἐλάχιστον αἰδίου ἐυγνωμοσύνης καὶ ἀχραιφνοῦς

ἀγάπης τεκμήριον ἀνατίθηναι

ὁ ἀνεψιὸς

Στέφανος Α. Βλαστός.

ΑΘΗΝΑΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ